

Principes en praktische bezwaren

Over waarom gemeenteraadsleden voor of tegen een asielzoekerscentrum stemmen

Masterscriptie Management van de Publieke Sector

Student: Sjoerd Stikvoort

Studentnummer: s1382004

Scriptiebegeleider: Dr. A.C. Wille

Aantal woorden: 21.248

Datum: 9 juni 2018

'zo'n SGP, die heeft soms weleens PVV-achtige trekjes.'... 'Dat heeft meer met opleidingsniveau en dergelijke te maken dan met politieke opvattingen. Daar zitten ook wel een paar gestudeerde mensen bij die zorgen dat dat soort uitingen natuurlijk niet altijd naar buiten komen.'

Anonieme respondent van dit onderzoek

Voorwoord

Beste lezer,

Voor u ligt mijn scriptie die tot stand is gekomen in het kader van mijn afstuderen voor de Master Management van de Publieke Sector (Instituut Bestuurskunde) aan de Universiteit Leiden. Na het behalen van mijn Bachelor Politicologie vond ik het een mooie uitdaging om een Master Bestuurskunde te gaan volgen, om zo ook meer kennis van de werking van het openbaar bestuur op te doen.

In mijn scriptie ga ik in op welke factoren stemgedrag verklaren bij de mogelijke komst van een asielzoekerscentrum (azc). De aanleiding hiervoor is de –zo betitelde- migrantencrisis die eind 2014 ontstond. De instroom van asielzoekers nam in Nederland fors toe en vele asielzoekerscentra werden geopend. In deze scriptie wordt getracht te kijken naar wat gemeenteraadsleden destijds bewoog om tot een ja- of neekeuze te komen over het mogelijk plaatsen van een azc.

Het idee voor mijn scriptie komt al voort uit mijn bachelor. Daar was ik erg onder de indruk van het rapport *‘Gescheiden werelden- een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland’* van het Sociaal Cultureel Planbureau en de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. Sindsdien ging ik steeds meer denken in het licht van maatschappelijke tegenstellingen, ‘gescheiden werelden’, langs opleidingsniveaus.

Wat heeft opleidingsniveau dan te maken met de migrantencrisis? In de literatuur worden de Europese Unie en migratie gezien als onderwerpen waar hoger- en lageropgeleiden het meest verschillend over denken. Een prachtig boek over de opleidingsscheidslijn is *‘Diplomademocratie-over de spanning tussen meritocratie en democratie’* uit 2011, waardoor ik definitief opleidingsniveau niet meer zie als een neutrale variabele.

Daarom ben ik heel dankbaar dat één van de twee auteurs, dr. Anchrit Wille, mijn scriptie heeft willen begeleiden. De scriptie gaat over veel meer dan opleidingsniveau: het gaat in beginsel over de unieke lokale context bij het stichten van een azc en wat voorname redenen waren bij het stemmen over een azc.

Het schrijven van de masterscriptie was voor mij een lange reis langs veel verschillende literatuur, waarvan een klein gedeelte in de scriptie is opgenomen. Voor deze scriptie wil ik graag familie en vrienden bedanken wanneer ik hen weer eens lastigviel over opleidingsscheidslijnen, dr. Toon Kerkhoff voor het voordragen van dr. Anchrit Wille als scriptiebegeleider en Martin Bons voor het schrijven van een persoonlijk boek (*‘De weg omhoog’*, 2016) over hoe het is om te klimmen op de sociale ladder. Als laatste dank ik Anchrit Wille voor de begeleiding van mijn scriptie en alle respondenten uit het gehele land die meededen aan dit onderzoek.

Ik wens u veel leesplezier toe!

Sjoerd Stikvoort

Leiden, 9 juni 2018

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Overzicht figuren en tabellen	5
Afkortingenlijst	5
Hoofdstuk 1: Inleiding & onderzoeksvraag	6
1.1 Aanleiding: vaak groen licht voor een asielzoekerscentrum (azc)	6
1.2 De context van de internationale migrantencrisis	6
1.3 Probleemstelling: veen nieuwe azc's, maar was er voldoende draagvlak?	7
1.4 Onderzoeksvraag: wat bepaalt de ja- of neestem van een gemeenteraadslid?	8
1.5 Relevantie van het onderzoek	8
1.6 Leeswijzer	9
Hoofdstuk 2: De literatuur over stemgedrag bij gemeenteraadsleden	10
2.1 De gemeenteraad ('de lokale politieke biotoop')	10
2.2 De invloed van lokale kwesties en fractie-eenheid op het stemgedrag	12
2.3 De opleidingsscheidslijn	14
2.4 De rolopvatting van een gemeenteraadslid	19
2.5 Conceptueel model	22
Hoofdstuk 3: Methoden	24
3.1 Onderzoekopzet: kijkje achter de schermen bij gemeenteraadsleden	24
3.2 Validiteit, betrouwbaarheid en mogelijke beperkingen onderzoek	27
Hoofdstuk 4: De keuze voor een azc als weegschaal van principes en praktische bezwaren	28
4.1 De preferenties die respondenten over een azc hebben	28
4.2 De rolopvatting van gemeenteraadsleden	32
4.3 De invloed die opleidingsniveau heeft op de preferenties en de rolopvatting van respondenten	34
4.4 Fractievolaagzaamheid	35
4.5 Overige factoren die een rol spelen bij het komen tot stemgedrag	38
Hoofdstuk 5: Analyse en conclusie: eendimensionale theorie, multidimensionale werkelijkheid	42
Bibliografie	47
Bijlage 1: het interviewsript voor gemeenteraadsleden	50

Overzicht figuren en tabellen

Figuur 1: Opleidingsniveau van raadsleden, wethouders, burgemeesters 2014 (%) (Bovens & Wille, 2016, p. 172)	15
Figuur 2: Vooral opleiding speelt een rol bij opvattingen over de opvang van asielzoekers (Van der Kolk, 2016, p. 49)	17
Figuur 3: Conceptueel model	22
Tabel 1: Verkiezingsuitslagen Gemeenteraad 2014- Nederland (Kiesraad)	12

Afkortingenlijst

Azc: asielzoekerscentrum

COA: Centraal Orgaan opvang Asielzoekers

College: College van Burgemeester en Wethouders

College van B&W: College van Burgemeester en Wethouders

Opleidingsniveaus (conform definitie Centraal Bureau voor de Statistiek¹):

Laagopgeleid: personen waarvan de hoogst behaalde opleiding basisonderwijs vmbo, avo onderbouw of mbo-1 is.

Middelbaar opgeleid: personen waarvan de hoogst behaalde opleiding havo, het vwo, dan wel mbo 2,3,4 is.

Hoogopgeleid: personen waarvan de hoogst behaalde opleiding hbo, wo-bachelor, wo-master of doctor is.

Raadsleden: gemeenteraadsleden

---

¹ CBS, 2017

Hoofdstuk 1: Inleiding & onderzoeksvraag

1.1 Aanleiding: vaak groen licht voor een asielzoekerscentrum (azc)

Staatssecretaris Klaas Dijkhoff (VVD), portefeuillehouder Asielzaken in het Kabinet Rutte-II, riep eind augustus 2015 raadsleden, wethouders en burgemeesters op om 'stoer' te zijn door asielzoekers ruimhartiger op te vangen.² De noodzaak was er. Het aantal bedden voor asielzoekers was in 2015 met 20 procent gestegen, terwijl verwacht werd dat het aantal asielzoekers in dat jaar met 40 procent zou stijgen.³ In september 2015 deed de NOS een onderzoek waaraan 230 van de 393 gemeenten meededen over de vraag of ze bereid waren asielzoekers op te vangen.⁴ Van de gemeenten bleek 43 procent hiertoe bereid, 53 procent antwoordde misschien en 4 procent hield het op een nee. Een deel van die nee-gemeenten hield niet definitief de deur dicht, maar gaf bijvoorbeeld praktische problemen aan over het bieden van opvang. De misschien-gemeenten lieten het met name afhangen wat het COA van hen wilde op het gebied van aantallen en gebouwen.⁵

Twee maanden later sloten gemeenten, provincies en het kabinet een akkoord waarin per provincie er 2500 extra plekken noodopvang bij moesten komen voor asielzoekers.⁶ Vervolgens hebben allerlei Colleges van Burgemeester & Wethouders in samenwerking met het COA een voorstel gemaakt voor een azc binnen hun gemeente, waarover de afzonderlijke gemeenteraden vervolgens gingen stemmen. In sommige gemeenten liep de discussie erg hoog op zoals in Geldermalsen, waarbij betogers bonkten op de raadszaal en met vuurwerk als wel flessen begonnen te gooien.⁷ Desondanks werden vele asielzoekerscentra geopend in 2015. Het NRC stelde dat er in Nederland in begin februari 2016 ongeveer 110 azc's waren waarbij ongeveer de helft een opvangcapaciteit van 500 asielzoekers had.⁸

1.2 De context van de internationale migrantencrisis

Bij de opvang in Nederland hoort een internationale context. Ondanks al eeuwenlang migranten naar Europa reizen, werd dit sinds eind 2014 en 2015 als een 'crisis' bestempeld. Het werd een crisis door de snelle toename in aantallen asielzoekers die de gevaarlijke overtocht naar Europa maakten.⁹ In Europese landen waren naar schatting meer dan 1,2 miljoen asielaanvragen, waarbij de asielzoekers met name kwamen uit Syrië (29%), Afghanistan (14%) en Irak (10%). Zo kende Syrië al meer dan vijf jaar een burgeroorlog en hadden Irak als wel Afghanistan te maken met de nasleep van oorlogen en extremistische groepen. Ook heeft de Syrische burgeroorlog een grote impact op de regio gehad, waardoor veel mensen geen zicht op een oplossing in de nabije toekomst hadden. Dit kan voor een groot gedeelte verklaren waarom velen op de vlucht waren, maar niet verklaren waarom velen naar Europa kwamen. Het instituut Clingendael stelt dat de reden hiervoor tenminste tweeledig was. De VN schatte dat 4,9 miljoen Syriërs op de vlucht waren in 2015, die aanvankelijk werden opgevangen in buurlanden, maar dat dit door een tekort aan financiële ondersteuning en draagvlak in de regio lastiger werd. Buurlanden begonnen vervolgens de grenzen te sluiten en daarbij kwamen asielzoekers vast te zitten zonder bescherming. Een oplossing hiervoor was het reizen naar Europa.

---

² De Volkskrant, 29 augustus 2015

³ De Volkskrant, 29 augustus 2015

⁴ NOS, 16 augustus 2015

⁵ NOS, 16 augustus 2015

⁶ NOS, 27 november 2015

⁷ Hakhverdian & Schakel, 2017, p. 19

⁸ NRC, 2 februari 2016

⁹ Rood, Van der Bij & Luining, 2016

Ook door het voortduren van conflict en geweld in eigen land en regio hadden asielzoekers hoop op een betere toekomst in Europa.¹⁰ Op de toestroom van alle migranten moesten de ‘ontvangende’ landen in Europa een antwoord hebben. In Nederland werden er in 2014 21,8 duizend asielzoekers geregistreerd en in 2015 43.1 duizend. Dit is exclusief nareizigers, waarvan er in 2014 5,4 duizend nareizigers waren en in 2015 13,8 duizend. Het aantal asielzoekers was met name in 2015 erg hoog in vergelijking met andere jaren.¹¹ Vervolgens daalde in 2016 het aantal asielaanvragen inclusief gezinshereniging naar 31,6 duizend mensen.¹² In de loop van 2016 daalde het aantal asielzoekers fors. In 2017 stelde het COA, verantwoordelijk voor de asielopvang, dat er nog 61 locaties overbleven en er derhalve 45 opvanglocaties gesloten zouden gaan worden.¹³

1.3 Probleemstelling: veel nieuwe azc’s, maar was er voldoende draagvlak?

De komst van tienduizenden asielzoekers dwong meer dan honderd gemeenteraden te stemmen over mogelijke asielopvang. Ook de landelijke politiek becommentarieerde de gemeentelijke opvang, waaronder Geert Wilders (PVV) tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen van 2015. Fractievoorzitter Wilders hekelde dat Nederland asielzoekers opvang en riep op tot democratisch en geweldloos verzet van burgers tegen de gemeentelijke opvang van asielzoekers. Als blijk van ongenoegen tegen de gemeentelijke opvang somde hij alle 62 Nederlandse gemeenten op waar op dat moment asielzoekers werden opgevangen en noemde ook nog eens een lijst met de 119 gemeenten waar dit in de toekomst mogelijkwijs ging gebeuren.¹⁴ Tijdens zijn betoog noemde hij de Tweede Kamer een ‘*nepparlement*’, omdat hij vond dat het verschil tussen de Tweede Kamer en ‘*de mensen thuis levensgroot is*’.¹⁵ Bij de kloof die Wilders signaleerde op het gebied van asielopvang, had hij een groot deel van de opiniepeilingen mee. Politicologen Hakhverdian & Schakel beschrijven in hun boek ‘*Nepparlement?*’ dat van de geënquêteerde Nederlanders 51 procent de Europese buitengrenzen wilde sluiten, de meerderheid minder asielzoekers wilde opnemen dan toegezegd was en nog eens 56 procent wilde dat het asielbeleid strenger zou worden.¹⁶ Daarnaast wilde ook nog eens twee derde grenscontroles. Niet alle cijfers wezen in de richting van Wilders, want slechts 28 procent van Nederlanders wilde de grenzen sluiten voor iedere vorm van immigratie.¹⁷ De kritiek van Wilders ging in de kern over dat vele gemeenten wel asielzoekers opnamen, terwijl daar volgens hem ‘*bij de mensen thuis*’ weinig steun voor was.

In de wetenschappelijke literatuur wordt ook gesproken over een kloof, waarbij niet zozeer de kloof tussen de politici en de rest van Nederland wordt gelegd, maar er een kloof wordt geconstateerd tussen opleidingsniveaus.¹⁸ Hoogopgeleiden, die in steeds grotere getalen de politieke arena’s zijn gaan bevolken, zijn over het algemeen meer kosmopolitisch en lager opgeleiden zijn meer nationalistisch.¹⁹ Dit komt met name tot uiting bij onderwerpen zoals migratie en de Europese Unie, omdat zij voortvloeiën uit de wens tot behoud van culturele en nationale identiteit.²⁰

---

¹⁰ Rood, Van der Bij & Luining, 2016

¹¹ CBS, 27 januari 2016

¹² Nieuwsuur, 20 februari 2017

¹³ COA, 2017

¹⁴ Hakhverdian & Schakel, 2017, p. 12

¹⁵ NOS, 17 september 2015

¹⁶ Hakhverdian & Schakel, 2017, p. 12-13

¹⁷ Hakhverdian & Schakel, 2017, p. 13

¹⁸ Bovens & Wille, 2017; Bovens & Wille, 2011; De Beer & Van Pinxteren, 2016; Hakhverdian & Schakel, 2017

¹⁹ Bovens & Wille, 2017, p. 2

²⁰ Hakhverdian & Schakel, 2017, p. 21

1.4 Onderzoeksvraag: wat bepaalt de ja- of neestem van een gemeenteraadslid?

Omdat de migrantencrisis een relevant vraagstuk was op gemeenteniveau en opleidingsniveau volgens de literatuur als factor invloed heeft op iemands standpunt over migratie, wordt in dit onderzoek gekeken of opleidingsniveau ook van invloed is op gemeenteraadsliden zelf. Ook, en dat is de kern van dit onderzoek, wordt gekeken welke andere factoren relevant zijn bij gemeenteraadsliden om voor of tegen een azc binnen de gemeentegrenzen te stemmen. In dit onderzoek wordt getracht een antwoord te vinden op de volgende onderzoeksvraag:

Wat bepaalt het stemgedrag van gemeenteraadsliden over asielzoekerscentra tijdens de migrantencrisis?

Om te trachten op de onderzoeksvraag een antwoord te vinden, wordt in het theoretisch kader allereerst gekeken naar lokale contextfactoren die relevant zijn voor het stemgedrag van gemeenteraadsliden. Agevraagd wordt daarbij hoe de 'lokale biotoop' verschillend is bij besluitvorming ten opzichte van de landelijke politiek. Daarnaast wordt gekeken welke verklarende factoren invloed hebben op gemeenteraadsliden bij het onderwerp migratie, wordt gekeken naar hun rolopvatting en in welke mate fractievolgzaamheid plaatsvindt binnen gemeenteraadfracties. Vervolgens zal op basis van het theoretisch kader een conceptueel model worden gegeven. Na het theoretisch kader zal in het onderzoek middels semigestructureerde interviews een meervoudige gevalstudie worden gedaan, die tracht dieper de mechanismen te kunnen achterhalen bij het stemgedrag van gemeenteraadsliden tijdens de migrantencrisis. Het conceptueel model biedt daarbij richting. Het onderzoek bestaat uit achttien interviews met gemeenteraadsliden. Gekozen is om bij interviews niet enkel naar een paar mogelijk verklarende factoren te kijken, maar ook inductief te kijken naar welke factoren een ja- of neestem verklaren.

1.5 Relevantie van het onderzoek

1.5.1 Wetenschappelijke relevantie

Lokaal bestuur ligt dichtbij de burger, waarbij er afgelopen decennia (o.a. dualisering) veel is veranderd om vertegenwoordiging te verbeteren. Ondanks die pogingen is er al sinds de jaren '80 geklaag over de almaar toenemende kloof tussen kiezer en gekozene. Verschillende onderzoekers komen tot dezelfde conclusie over de invloed van opleidingsniveau: het heeft een grote invloed op de visie op de politiek als geheel, op beleidsdossiers als migratie en de Europese Unie en over de rolopvatting die een volksvertegenwoordiger moet hebben.²¹ Ook op gemeenteniveau wordt dit verschijnsel waargenomen. Deze kloof kent vele dimensies, waarbij dit onderzoek zich richt op het verkrijgen van meer inzicht in de afweging van gemeenteraadsliden (als volksvertegenwoordigers) bij het stemmen over een politieke kwestie. Die politieke kwestie geeft uitdrukking aan de nieuwe maatschappelijke scheidslijn tussen hoger en lageropgeleiden, waarbij de kwestie ook tot grote conflicten heeft geleid op lokaal niveau.

Meer kennis over dat afwegingsproces is van belang. Dit onderzoek richt zich op meer inzicht daarin te geven en onder andere te kijken wat de rol is van burgers, principes en praktische zaken. Welke factoren spelen werkelijk bij de beslissingen die de gemeenteraad neemt? De inzichten in de belangenafwegingen die in de gemeenteraadzaal plaatsvindt, kan daarmee ook inzicht geven in die

---

²¹ Bovens & Wille, 2011; Bovens & Wille, 2017; Hakhverdian & Schakel, 2017; De Beer & Van Pinxteren, 2016

vermeende kloof. Een blik aan de achterkant van het stemgedrag is dan ook het begin van het krijgen van inzicht in hoe lokale politici hun vertegenwoordigende werk verrichten. Het gemeenteniveau biedt hierbij meerdere kansen voor onderzoek. Op het gemeenteniveau zijn er nog lager en middelbaar opgeleide politici, terwijl die op landelijk niveau zo goed als verdwenen zijn. Hiermee kan de invloed van de factor beter onderzocht worden. Omdat het stichten van vele azc's zich kort naar elkaar afspeelde, kan de onderzoeksvraag goed onderzocht worden in verschillende gemeenten. Dit komt omdat gemeenteraden kort na elkaar moesten besluiten of zij een asielzoekerscentrum toestonden in hun gemeente. Daarnaast is de migrantencrisis die ontstond eind 2014 en 2015, nog relatief weinig onderzocht en biedt dit onderzoek ruimte om de kennis over de migrantencrisis op gemeenteniveau toe te laten nemen. Over stemgedrag van gemeenteraadsleden en partijen op het gemeentelijke bestuursniveau is bovendien überhaupt nog nauwelijks onderzoek gedaan.²²

1.5.2 Maatschappelijke relevantie

De afgelopen decennia is er veel veranderd in de aard (o.a. dualisering) van het werk van gemeenteraadsleden. Aangezien de gemeenteraadsleden dichtbij de burger staan, is het relevant ook maatschappelijk te weten hoe een gemeenteraadslid zijn belangenafweging maakt. Aangezien het idee bestaat van een groeiende kloof tussen een hoog opgeleid bestuur en de inwoners, is het relevant om te weten hoe dat op gemeenteniveau uitpakt bij een onderwerp met tegenstellingen langs opleidingsniveau; migratie. Besluiten die de politiek zowel op gemeentelijk als landelijk niveau neemt, hebben grote maatschappelijke consequenties. In 2015 zijn er in Nederland 43,1 duizend asielzoekers geregistreerd²³, waarop de Nederlandse maatschappij en politiek een reactie bood. Op gemeentelijk niveau moesten gemeenteraden beslissen of zij asielzoekers wilden opvangen. Als er een verklarende factor is die invloed heeft op het uiteindelijke stemgedrag van een gemeenteraadslid, dan heeft die factor maatschappelijke consequenties bij het wel of niet opvangen van asielzoekers in een bepaalde gemeente. Er is een groot belang van immigratie op lokaal niveau, omdat daar de asielzoekercentra geplaatst moesten worden. Daarnaast is dit onderzoek ook maatschappelijk relevant omdat het los van de verklarende factoren het nog meer inzicht biedt in mechanismen over waarom bepaalde gemeenteraadsleden verschillend denken over asielopvang.

Hiermee kan het onderzoek ook handvaten bieden voor gemeenteraadsleden hoe andere gemeenteraadsleden de belangen afwegen. Maar als uiteindelijk de besluitvorming door een kleine groep politieke partijen wordt gemonopoliseerd door te stemmen volgens hun partijprincipes, dan is het ook belangrijk voor gemeenteraadsleden om inzicht te krijgen hoe standpuntvorming meer in lijn kan worden gebracht met burgers die aan de voorkant meedoen en denken. Door dit onderzoek kunnen individuele gemeenteraadsleden dan ook nadenken hoe ze relevant kunnen blijven en zijn, ook in het licht van de nieuwe maatschappelijke scheidslijn.

1.6 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt wetenschappelijk onderzoek en literatuur samengebracht om tot een theoretisch kader te komen. In de laatste paragraaf van hoofdstuk 2 zal een conceptueel model worden gepresenteerd. Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 de methodologie van het onderzoek besproken. In hoofdstuk 4 worden de resultaten besproken alsmede geanalyseerd en in hoofdstuk 5 worden afsluitend conclusies getrokken.

---

²² Van Vonno & Andeweg, 2014, 112

²³ CBS, 27 januari 2016

Hoofdstuk 2: De literatuur over stemgedrag bij gemeenteraadsleden

In dit theoretisch kader wordt het onderzoek ingekaderd en wordt een wetenschappelijke basis gelegd voor het onderzoek. Verscheidene theorie wordt beschreven, waarbij eerst gekeken wordt naar de context waarin een gemeenteraadslid een keuze voor een ja- of neestem maakt. Vervolgens worden verschillende verklarende factoren vanuit de theorie beschreven die een (grote) invloed hebben op het stemgedrag. Het doel van het theoretisch kader is om tot een conceptueel model te komen over wat bepalend is bij stemgedrag over een azc op lokaal politiek niveau.

2.1 De gemeenteraad ('de lokale politieke biotoop')

Een gemeenteraadslid staat van alle politici het meest dichtbij de inwoners. Het aantal raadsleden op het aantal inwoners is veel kleiner in vergelijking met andere volksvertegenwoordigende organen, waardoor het contact veel makkelijker tussen kiezer en gekozene kan plaatsvinden. Hierdoor is het ook makkelijker voor een gemeenteraadslid een deel van zijn achterban te kennen ten opzichte van de achterban van een Tweede Kamerlid. Een gemeenteraadslid 'vertegenwoordigt' in absolute zin veel minder kiezers en dus brengt de lokale context met zich mee dat gemeenteraadsleden dichter op hun kiezers zitten. Het aantal gemeenten neemt echter al decennia gestaag af, waarbij het gemiddelde inwoneraantal groeit door zowel grotere gemeenten als bevolkingsgroei. Dit leidt ook volgens onderzoekers tot een toename van hoogopgeleiden in de politiek, omdat door schaalvergroting politieke partijen uit een steeds grotere vijver met hoogopgeleiden kunnen vissen.²⁴ Het aantal raadszetels is door gemeentelijke herindelingen sterk gekrompen, terwijl het aantal hoger opgeleiden in de gemeenteraad vertienvoudigd is.²⁵

Voordat deze gemeenteraadsleden besluiten kunnen nemen in de gemeenteraad, moeten zij eerst gekandideerd en verkozen worden. Partijen selecteren kandidaat-gemeenteraadsleden op basis van hun politieke opvattingen en de geschiktheid die in besluitvorming te laten doorklinken.²⁶ Politieke partijen hebben een monopolie op het rekruteren van kandidaat-politici, maar in de gemeente is deze monopoliepositie altijd zwakker geweest.²⁷ Dat de monopoliepositie van partijen op gemeenteniveau zwakker is, blijkt uit dat 5 procent van alle lokale politieke groeperingen kan worden aangeduid als persoonslijsten, waar bijvoorbeeld gedacht moet worden aan een 'Lijst Jansen'.²⁸ Boogers stelt velder dat het dalende ledenaantal van politieke partijen met name voor landelijke politieke partijen tot problemen leidt.²⁹ Een resultaat van de rekruteringsproblemen zijn dat partijen samenwerken (6 procent van de gevallen) en dat niet-leden door partijen worden geworven.³⁰

Vervolgens is er in de campagne voor de gemeenteraadsverkiezingen beperkte media-aandacht en dat zorgt voor beperkte informatie bij kiezers, zowel tijdens als na verkiezingen.³¹ In februari 2015 stelde het Stimuleringsfonds voor de Journalistiek dat de regionale journalistiek niet meer in staat is om bestuurders en politici op lokaal niveau te controleren.³² In dit onderzoek stelden zij dat de bijna acht miljoen Nederlanders die in gemeenten wonen met minder dan 50.000 inwoners,

---

²⁴ Bovens & Wille, 2016, p. 174

²⁵ Bovens & Wille, 2016, p. 182

²⁶ Boogers, 2014, p. 63

²⁷ Boogers, 2014, p. 63

²⁸ Boogers, 2014, p. 65

²⁹ Boogers, 2014, p. 64-65

³⁰ Boogers, 2014, p. 66

³¹ Boogers & Van Ostaaijen, 2011, p. 21

³² Het Financieele Dagblad, 12 februari 2015

door de lokale en regionale pers nauwelijks geïnformeerd worden over de lokale politiek.³³ Naast beperkte media-aandacht krijgen gemeenteraadsleden ook een troebel mandaat. De uitslagen van lokale verkiezingen zijn vooral een reactie op de landelijke politieke gebeurtenissen, waarbij lokale oordelen over partijen en politici trends enigszins kunnen versterken of ombuigen.³⁴ Al met al worden gemeenteraadsverkiezingen omschreven, ofschoon gemeenten steeds meer taken krijgen, als *'second order elections'*.³⁵

Sinds de jaren negentig daalt de opkomst bij gemeenteraadsverkiezingen, waarbij in 2014 54 procent van de kiezers naar de stembus ging.³⁶ Bij de opkomst tijdens gemeenteraadsverkiezingen is opleidingsniveau een grote verklarende factor. Dit blijkt uit cijfers die Den Ridder & Dekker presenteren: waar 48 procent van diegenen die maximaal basisschool of vmbo hebben afgerond zijn gaan stemmen, is 50 procent gaan stemmen met maximaal havo/vwo/mbo-diploma, 63 procent met hbo-diploma en 70 procent van de wo-afgestudeerden.³⁷ De grootte van een gemeente maakt relatief weinig uit bij het opkomstniveau en het sekseverschil is qua opkomst twee procent hoger bij mannen.³⁸ Leeftijd is daarentegen ook een grote verklarende factor bij de opkomst: waar tussen de 35-54 jarigen 49 procent ging stemmen, stemde 66 procent boven de 55+. ³⁹ Omdat bij gemeenteraadsverkiezingen niet alle groepen in gelijke mate naar de stembus komen, worden niet alle politieke voorkeuren in gelijke mate vertaald in de gemeenteraad, ook over migratie.⁴⁰ Kiezers die gaan stemmen bij gemeenteraadsverkiezingen zijn dus relatief hoogopgeleid, ouder, rijk en in het bezit van bovengemiddelde politieke kennis.⁴¹

Zo'n 28 procent van de uitgebrachte stemmen bij gemeenteraadsverkiezingen ging in 2014 naar lokale partijen zoals te zien in tabel 1.⁴² Dit percentage stijgt door de jaren heen. Onder de stemmers op lokale partijen bevinden zich vaker ouderen en laagopgeleiden dan hoogopgeleiden en jongeren.⁴³ Ook hebben die kiezers vaak een relatief laag inkomen.⁴⁴ Het is verder mogelijk dat kiezers die nationaal op de PVV, 50PLUS of op de Partij voor de Dieren stemmen minder gaan stemmen vanwege het gebrek aan lokale afdelingen.⁴⁵ Zij stemmen vaak als zij gaan stemmen, op lokale partijen.

---

³³ Het Financieele Dagblad, 12 februari 2015

³⁴ Boogers & Van Ostaaijen, 2011, p. 20

³⁵ Boogers, 2014, p. 64

³⁶ SKON, 2016, p. 5

³⁷ Den Ridder & Dekker, 2016, p. 33

³⁸ Den Ridder & Dekker, 2016, p. 33

³⁹ Den Ridder & Dekker, 2016, p. 33

⁴⁰ SKON, 2016, p. 5

⁴¹ Steenvoorden & Van der Waal, 2016, p. 56

⁴² Steenvoorden & van der Waal, 2016, p. 63

⁴³ Steenvoorden & Van der Waal, 2016, p. 63

⁴⁴ SKON, 2016, p. 5

⁴⁵ Steenvoorden & Van der Waal, 2016, p. 59

Verkiezingsuitslagen Gemeenteraad 2014 - Nederland

# geldige stemmen	6.691.870
# ongeldige stemmen	24.674
# blanco stemmen	27.846
Percentage blanco stemmen	0,42 %
# kiesgerechtigden	12.489.683
Opkomst	6.744.390
Opkomstpercentage	54,00 %

Partij	# Stemmen	Percentage	# Zetels
LP (Lokale partijen)	1.858.034	27,77 %	2.602
CDA	965.748	14,43 %	1.499
VVD	816.967	12,21 %	1.098
Democraten 66 (D66)	807.179	12,06 %	824
Partij van de Arbeid (P.v.d.A.)	685.735	10,25 %	799
SP (Socialistische Partij)	441.627	6,60 %	440
GROENLINKS	360.114	5,38 %	354
ChristenUnie	271.368	4,06 %	359
Staatkundig Gereformeerde Partij (S.G.P.)	131.270	1,96 %	205
ChristenUnie/SGP	83.420	1,25 %	107
PvdA/GroenLinks	47.586	0,71 %	79
PVV (Partij voor de Vrijheid)	42.378	0,63 %	16

Tabel 1. Overgenomen uit verkiezingsuitslagen, Kiesraad. Verkiezingsuitslagen Gemeenteraad 2014-Nederland. Geraadpleegd op 10 oktober 2017, <http://www.verkiezingsuitslagen.nl/Na1918/Verkiezingsuitslagen.aspx?VerkiezingsTypeId=3>

2.2 De invloed van lokale kwesties en fractie-eenheid op het stemgedrag

Eenmaal gekozen als gemeenteraadslid, zij het in een tweedeordeverkiezing, mag het raadslid gaan stemmen over allerhande onderwerpen. In de literatuur wordt echter aangegeven dat het niet individuele gemeenteraadsliden zijn die voor en tegen stemmen, maar dat dit vrijwel altijd per fractie gebeurt.⁴⁶ Ondanks partijen initieel niet het doel waren van democratische politiek, begonnen politieke elites snel te realiseren dat het stichten van politieke partijen belangrijk is om collectief iets voor elkaar te krijgen.⁴⁷ Waar burgers politieke beslissingen niet in een vacuüm maken⁴⁸, maken gemeenteraadsliden dat ook niet. Er is al een lang debat in de wetenschap over de relatie tussen politieke partijen en publieke opinie, waarbij steeds de vraag is of partijen de publieke opinie volgen of andersom.⁴⁹ Deze vraag is natuurlijk ook voor migratie relevant, omdat gemeenteraadsliden ook de publieke opinie gevolgd kunnen hebben bij hun stemgedrag.

Verder kunnen zaken die in de gemeenteraad spelen zoals nieuwbouwprojecten en verkeersmaatregelen niet makkelijk teruggedleid worden naar partijpolitieke tegenstellingen. Ook al

⁴⁶ Van Vonno & Andeweg, 2014

⁴⁷ Leeper & Slothuus, 2013, p. 1

⁴⁸ Leeper & Slothuus, 2013, p. 5

⁴⁹ Leeper & Slothuus, 2013, p. 9

tijdens verkiezingscampagnes speelt met name bij landelijke politieke partijen met een lokale afdeling het probleem rondom de kwesties die lokaal spelen: hun profielen sluiten inhoudelijk niet aan bij de vraagstukken die in de gemeenteraad spelen.⁵⁰ Landelijke partijen hebben een 'merknaam' en ideologisch profiel die een landelijke oriëntatie heeft, maar die doet er in de gemeente veel minder toe.⁵¹ Partijpolitieke ideologische profilering staat een duidelijke lokale profilering meestal in de weg. In de gemeenteraad spelen kortom andere onderwerpen dan in de Tweede Kamer. Van Vonno & Andeweg halen onderzoek van Denters (1993, p. 77) aan waarin gesteld wordt dat de gemeenteraad een meer technisch-uitvoerend karakter heeft: *'In de Tilburgse gemeenteraad hebben wij niet te beslissen over het euthanasie-probleem maar over de lantaarnpaal.'*⁵² Interessant in dit licht is het NOS-onderzoek die in de inleiding al genoemd wordt waar een groot aantal van de misschien-gemeenten op het gebied van het stichten van een azc de komst ervan laat afhangen van gebouwen en aantallen. Dat zijn praktische c.q. organisatorische argumenten, die eveneens veel meer spelen bij een lantaarnpaal dan bij het euthanasie-probleem.

Ondanks dat er lokaal andere kwesties spelen, is er over het stemgedrag van gemeenteraadsleden nauwelijks onderzoek gedaan.⁵³ Van Vonno & Andeweg stellen in hun onderzoek dat gemeenteraadsleden het vaker eens zijn met de positie van de partij dan Tweede Kamerleden.⁵⁴ Zij geven aan dat het wellicht verklaard kan worden door de aard van het beleid waar over gestemd wordt in de lokale en provinciale politiek.⁵⁵ Dit impliceert ook dat de migratiediscussie lokaal veel meer wordt behandeld als een uitvoeringskwestie dan een principiële kwestie, waarbij die principiële vragen meer landelijk zouden spelen. In principe wordt het stemmen in de gemeenteraad per fractie gedaan en dus niet op basis van gemeenteraadsleden als individuen.⁵⁶ Elk raadslid kan echter wel een hoofdelijke stemming aanvragen. Onderzoek binnen de Leidse gemeenteraad toont aan dat tussen 2010 en 2013 binnen de grootste zes partijen niemand afweek van de meerderheid van de fractie in 99,79 procent van de gevallen.⁵⁷ Op Tweede Kamerniveau wordt sinds 1998 maar in 0,056 procent van de gevallen afgeweken door minstens één iemand in de fractie en bij hoofdelijke stemmen was dit 1,46 procent.⁵⁸ Toch zouden 60 procent van de gemeenteraadsleden hun eigen opvatting boven de opvatting van de partij stellen en onderschrijft dus maar 40 procent de norm van partijloyaliteit.⁵⁹ Kortom, de gemeenteraadsfracties stemmen zover het onderzoek reikt qua fractie vrijwel altijd hetzelfde. Verder wordt de norm van partijloyaliteit minder onderschreven dan landelijk, maar zijn zij het wel gemiddeld meer eens met de partijlijn. Er lijkt dus sprake te zijn van eenheid zonder discipline.

Denters stelt dat het gemeenteraadslid als onafhankelijk en ongebonden individu op gespannen voet staat met de partijdemocratie.⁶⁰ Een begrip die de gebondenheid van de gemeenteraadsleden aan de gehele fractie of partij kan verduidelijken, is het begrip fractiediscipline. Fractiediscipline treedt op als vertegenwoordigers van een partij hetzelfde optreden en handelen.

---

⁵⁰ Boogers, 2014, p. 64

⁵¹ Boogers, 2014, p. 64

⁵² Van Vonno & Andeweg, 2014, p. 116

⁵³ Van Vonno & Andeweg, 2014, 112

⁵⁴ Van Vonno & Andeweg, 2014, p. 115

⁵⁵ Van Vonno & Andeweg, 2014, p. 116

⁵⁶ Van Vonno & Andeweg, 2014, p. 112

⁵⁷ Van Vonno & Andeweg, 2014, p. 113

⁵⁸ Van Vonno & Andeweg, 2014, p. 112

⁵⁹ Van Vonno & Andeweg, 2014, p. 116

⁶⁰ Denters, 2012, p. 17

Stemmen gemeenteraadsleden allemaal volgens de ‘partijlijn’ en doen individuele opvattingen er minder toe? Als dat zo is, dan is de verklarende factor van stemgedrag de partijlijn. De partijlijn is dan de inhoudelijke voorkeur van de (lokale) politieke partij over migratie. Een probleem hierbij is wel dat in 2014 de migratiecrisis nog niet speelde, waarbij het dus onlogisch is dat veel politieke partijen lokaal heel duidelijk een partijlijn hadden over de opvang van asielzoekers. Wel zou het zo kunnen zijn dat gemeenteraadsleden bij de stemming over opvangcentra in hoge mate ertoe bewogen werden aan de dan bepaalde fractielijn te houden en dus niet als onafhankelijk, individueel gemeenteraadslid te stemmen. Dan zou er sprake zijn van een grote mate van fractievolgzaamheid.

2.3 De opleidingsscheidslijn

2.3.1 De opleidingsscheidslijn onder politici

Ondanks dat de aard van de lokale migratiediscussie eventueel anders is op lokaal niveau dan op nationaal niveau, besteedt de wetenschappelijke literatuur veel aandacht voor opleidingsniveau als scheidslijn bij het onderwerp migratie⁶¹. Migratie wordt in de literatuur gezien als globaliseringskwesitie, die zich qua polarisatie niet laat verklaren door klassieke scheidslijnen zoals arbeid en kapitaal, of confessioneel en seculier.⁶² De opleidingskloof qua mening over globaliseringskwesities neemt in de tijd toe.⁶³ Politicologen Armen Hakhverdian & Wouter Schakel bespreken in hun boek *‘Nepparlement?’* de migrantencrisis. Zij stellen dat er bij Tweede Kamerleden en in mindere mate bij gemeenteraadsleden een kloof bestaat op onderwerpen zoals migratie en de Europese Unie met de kiezers, die terug te leiden is tot de scheidslijn opleidingsniveau. Ook de mindere mate van de kloof van gemeenteraadsleden met de bevolking heeft te maken met opleidingsniveau, omdat in de gemeenteraden minder hoogopgeleiden zitten.⁶⁴

Hakhverdian & Schakel halen onderzoek van Van Ditmars aan uit 2012 onder bijna 800 raadsleden, waarbij blijkt dat hoger opgeleide raadsleden positiever denken over de multiculturele samenleving dan lager opgeleide raadsleden. Dit speelt ook binnen partijen een rol.⁶⁵ De mening van Kamerleden (en in mindere mate voor gemeenteraadsleden) komt nagenoeg perfect overeen met de opvattingen van hoogopgeleide, rijkere burgers, waarbij de verklarende factor de vrijwel volledige afwezigheid van middelbaar en lager opgeleiden is in de politieke arena’s in Nederland.⁶⁶ Naar aanleiding hiervan komen Hakhverdian & Schakel tot de conclusie dat de voorkeuren van lager en middelbare opgeleide kiezers over integratie beter vertegenwoordigd worden door lager en middelbaar opgeleide raadsleden.⁶⁷ Deze cijfers gingen over integratie, maar zijn gelinkt aan migratie omdat integratie gaat over de inburgering van met name asielzoekers. Bovendien zijn de onderwerpen migratie en integratie aan elkaar verbonden omdat zij beiden gaan over de wens tot het behoud van culturele en nationale identiteit. Als het onderzoek van Van Ditmars uitgesplitst wordt naar opleidingsniveau blijkt de congruentie met Kamerleden en hoogopgeleide burgers op het gebied van integratie 94,1 procent is en met lager opgeleide burgers 53 procent.⁶⁸ Ook in de gemeenteraad worden de opvattingen van lager opgeleiden op het thema van multiculturalisme

---

⁶¹ Hakhverdian & Schakel, 2017; Bovens & Wille 2017; Bovens & Wille, 2011; De Beer & Van Pinxteren, 2016

⁶² Bovens, Dekker & Tiemeijer, 2014, p. 9

⁶³ Bovens & Wille, 2016, p. 189

⁶⁴ Hakhverdian & Schakel, 2017

⁶⁵ Hakhverdian & Schakel, 2017, p. 82

⁶⁶ Hakhverdian & Schakel, 2017, p. 8

⁶⁷ Hakhverdian & Schakel, 2017, p. 83

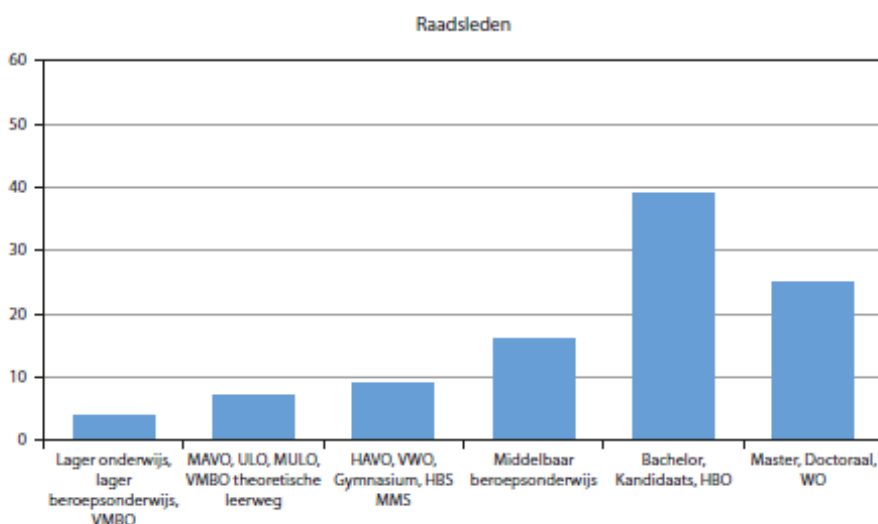
⁶⁸ Hakhverdian & Schakel, 2017, p. 54

slechter vertegenwoordigd dan die van hoogopgeleiden.

In figuur 1 is te zien dat een meerderheid van de gemeenteraad hoogopgeleid is. Recent onderzoek van Aaldering uit 2016 laat eveneens zien in een studie over data van de periode van 1994 tot 2010 dat in het Nederlandse parlement de voorkeuren van de laagstopgeleiden slecht worden gerepresenteerd ten opzichte van hoogopgeleiden. Dit gaat zowel op voor ethische, sociaaleconomische, als culturele onderwerpen. Op bepaalde beleidsterreinen hebben nationalistische partijen volgens haar onderzoek het gat van ondervertegenwoordiging van de relevante onderwerpen voor laagopgeleiden gedicht.⁶⁹ De conclusie is echter minder positief, want over het algemeen worden de belangen van hoger opgeleiden beter gediend. Bovens & Wille concluderen dat opleidingsachtergrond niet politiek neutraal is op het gebied van responsiviteit. Omdat meer hoogopgeleiden in de politiek zitten, heeft de politieke agenda volgens Bovens & Wille een vertekening naar hun prioriteiten en voorkeuren.⁷⁰ Ook onderzoek over de gemeenteraad in Brussel laat zien van Maesschalck dat hoe meer de welstand van de buurt toeneemt (hieronder valt opleidingsniveau), des te meer zij vertegenwoordigd worden in de Brusselse gemeenteraad.⁷¹ Maesschalck stelt dat ondervertegenwoordiging van gemeenteraadsleden uit de armste buurten consequenties kan hebben op beleid, omdat inwoners van deze buurten waarschijnlijk het beleid anders zouden vormgeven.⁷²

Kortom, verschillende onderzoekers laten zien dat opleidingsniveau van politici geen neutrale variabele is, maar ook invloed heeft op hun politieke voorkeuren bij migratie. De Staatscommissie parlementair stelsel die het Nederlandse politieke systeem heroverweegt stelt dat het hoogopgeleide geluid dan ook bovenmatig wordt gehoord: *'Het parlement is namelijk als afspiegeling van de bevolking imperfect. Op sommige kenmerken (geslacht, etnisch-culturele achtergrond) zien we op dit vlak een zekere verbetering: op andere (opleidingsniveau, maatschappelijke achtergrond) echter eerder een verslechtering. Aldus worden hoger opgeleiden beter gerepresenteerd in volksvertegenwoordigende organen dan lager opgeleiden.'*⁷³

Figuur 6: Opleidingsniveau van raadsleden, wethouders, burgemeesters 2014 (%)

⁶⁹ Bovens & Wille, 2017, p. 151

⁷⁰ Bovens & Wille, 2017, p. 154

⁷¹ Maesschalck, 2009

⁷² Maesschalck, 2009, p. 24

⁷³ Staatscommissie parlementair stelsel, 2017, p. 16

Figuur 1. Opleidingsniveau van raadsleden, wethouders, burgemeesters 2014 (%). Deel van het figuur overgenomen uit *Meritocratisering van de politieke elite* (p. 172), door M. Bovens en A. Wille, in *Meritocratie: op weg naar een nieuwe klassensamenleving?* Amsterdam: Amsterdam University Press.

2.3.2 Opleidingsniveau als scheidslijn op lokaal niveau bij migratie

Ook het Lokaal Kiezersonderzoek 2016 wijst op de opleidingsscheidslijn bij kiezers binnen het onderwerp migratie.⁷⁴ Het onderwerp speelt echter wel minder als het grootste probleem wat inwoners ervaren. Waar lokaal door 10 procent immigratie en integratie als grootste probleem wordt gezien door inwoners, vindt 30 procent dit probleem landelijk het belangrijkste.⁷⁵ Uit het onderzoek blijkt dat zo'n 10,6 procent van de kiezers immigratie en integratie het belangrijkste probleem in hun gemeente vindt. De categorie immigratie en integratie focust zich vooral op vluchtelingen en asielzoekerscentra en dit wordt vaker door jongeren als het belangrijkste probleem van de gemeente gezien.⁷⁶ Qua politieke opvattingen blijkt uit het Lokaal Kiezersonderzoek 2016 dat wat kiezers vinden over asielopvang sterk gepolariseerd is.⁷⁷ Tegenstanders en voorstanders houden elkaar in evenwicht en de groep die een middenpositie inneemt, is vrij klein.⁷⁸ In het onderzoek naar belangrijkste problemen in de gemeente blijkt er nauwelijks verschil tussen hoog- en laagopgeleiden, wat Van der Waal & Steenvoorden niet verwacht hadden.⁷⁹ Meer weerstand tegen immigranten die Koster & Van der Waal constateren leidt niet tot immigratie en integratie aankaarten als grootste probleem.⁸⁰

Ondanks laag- en hoogopgeleiden ongeveer hetzelfde denken over het belangrijkste probleem in hun gemeente, denken hoog- en laagopgeleiden niet hetzelfde over migratie in het algemeen. Mensen met een lagere opleiding steunen de opvang van asielzoekers gemiddeld minder vaak dan mensen met een hogere opleiding, zoals te zien in figuur 2.⁸¹ Er is ook een verband, maar minder sterk, met leeftijd waarbij jongeren minder vaak vinden dat asielzoekers moeten worden opgevangen.⁸² Er is ook een verband met inkomen, maar dat verdwijnt als rekening wordt gehouden met opleiding en leeftijd.⁸³ Bij kerkelijke gemeenten is de steun voor asielzoekers iets kleiner.⁸⁴ Waar de verschillen in politieke voorkeur op dit beleidsdossier migratie een belangrijke input is voor een vitale democratische lokale bestuurslaag, is wel een voorwaarde dat al deze voorkeuren deel uitmaken van de plaatselijke politieke besluitvorming.⁸⁵ Aan die voorwaarde wordt niet voldaan, want laagopgeleiden en ouderen hebben moeite met het spelen van een actieve rol hierin. De mensen die vinden dat de gemeente asielzoekers niet zou moeten opvangen hebben minder vertrouwen dat zij een rol in de politiek kunnen spelen.⁸⁶

---

⁷⁴ Van der Kolk, 2016

⁷⁵ Van der Waal & Steenvoorden, 2016, p. 43

⁷⁶ Van der Waal & Steenvoorden, 2016, p. 40

⁷⁷ Van der Kolk, 2016, p. 49

⁷⁸ Van der Kolk, 2016, p. 49

⁷⁹ Van der Waal & Steenvoorden, 2016, p. 43

⁸⁰ Van der Waal & Steenvoorden, 2016, p. 43

⁸¹ Van der Kolk, 2016, p. 49

⁸² Van der Kolk, 2016, p. 49

⁸³ Van der Kolk, 2016, p. 49

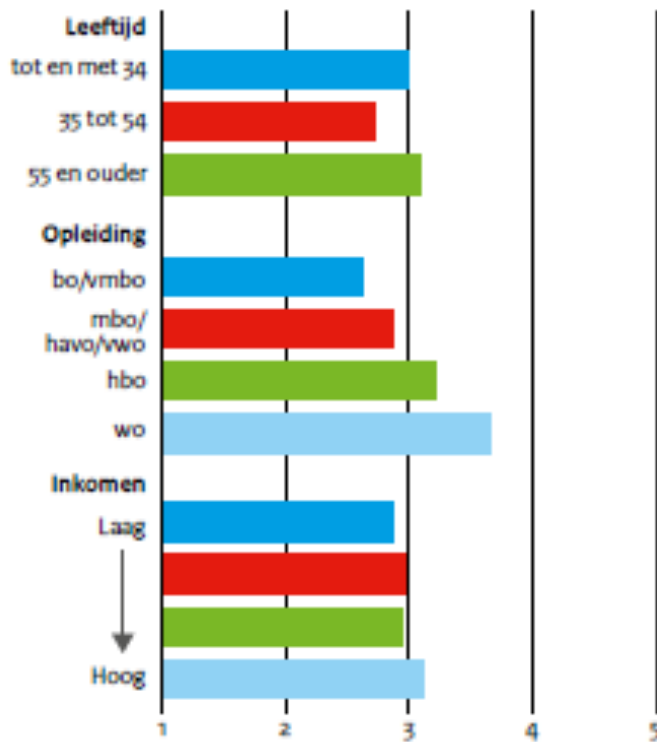
⁸⁴ Van der Kolk, 2016, p. 49

⁸⁵ Van der Kolk, 2016, p. 50

⁸⁶ Van der Kolk, 2016, p. 50

Figuur 5.3
Vooral opleiding speelt een rol bij opvattingen over de opvang van asielzoekers

Figuur 2, overgenomen uit Kolk, H. van der. (2016). *Vooral opleiding speelt een rol bij opvatting over de opvang van asielzoekers. Politieke opvattingen. In Lokaal Kiezersonderzoek 2016, Democratie dichterbij, Stichting Kiezersonderzoek Nederland. In opdracht van Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, p. 49*

2.3.3 Waarom hoog- en laagopgeleide kiezers anders over migratie denken

De scheidslijn die opleidingsniveau op culturele onderwerpen met zich meebrengt, geldt naast voor politici zeker ook voor kiezers. Bovens & Wille stellen dat opleidingsniveau heel sterk gecorreleerd is met politieke voorkeuren en levensstijl, en dus een grote marker is voor sociale en politieke voorkeuren.⁸⁷ Opleiding is een belangrijke bron van normen en waarden die onafhankelijk zijn van sociaaleconomische belangen en inkomen.⁸⁸ Ook als Nederlanders ondervraagd worden naar wat de belangrijkste maatschappelijke tegenstelling is, wijzen ze naar opleidingsniveau.⁸⁹ Diverse auteurs stellen dat er tussen lager- en hoogopgeleiden duidelijke verschillen bestaan qua mening over migratie en de Europese Unie.⁹⁰ Hoogopgeleiden zijn meer kosmopolitisch en lager opgeleiden zijn meer nationalistisch.⁹¹ Ondanks de tegenstellingen tussen laag- en hoogopgeleiden is er een meerderheid van de bevolking die gematigde standpunten inneemt tussen de uiteinden van het continuüm over sociaal-culturele tegenstellingen zoals migratie.⁹² Echter zitten aan de ene uiteinde

⁸⁷ Bovens & Wille, 2017, p. 2

⁸⁸ Bovens & Wille, 2017, p. 48

⁸⁹ Bovens, Dekker & Tiemeijer, 2014, p. 25

⁹⁰ Knottnerus & Putters, 2014, p. 7; Bovens & Wille, 2016, p. 189; Bovens & Wille, 2017, p. 2, 56

⁹¹ Bovens & Wille, 2017, p. 2

⁹² Bovens, Dekker & Tiemeijer, 2014, p. 19

veel hoogopgeleiden en aan de andere kant veel lager opgeleiden.⁹³ Rond een aantal thema's die een aantal decennia terug speelden (bouw kerncentrales, inkomensnivellering), bestond veel minder verschil tussen opleidingsniveaus.⁹⁴ Verschillen tussen opleidingsniveaus zijn niet nieuw, want in de jaren zestig werd al gesteld dat lager opgeleiden eerder geneigd waren tot autoritarisme. Wat echter nieuw is, is de groei sindsdien van hoogopgeleiden waarbij nu 30 procent van de Nederlanders tussen de 15 en 75 jaar hoogopgeleid is.⁹⁵

Er zijn vanuit de literatuur drie zichtbare theorieën waarom hoog- en laagopgeleiden anders over migratie denken. De *etnische competitietheorie* houdt in dat laagopgeleiden met immigranten strijden voor schaarse bronnen zoals bijvoorbeeld banen. De tweede theorie houdt volgens Hakhverdian & Schakel in dat lager opgeleiden immigranten als een *culturele bedreiging* zien.⁹⁶ De derde theorie over *cultureel kapitaal* houdt volgens Koster & Van Der Waal in dat hoogopgeleiden door meer cultureel kapitaal minder weerstand hebben tegen migranten. Bovens & Wille halen in literatuur voorbeelden aan uit zowel de *etnische competitietheorie* als de theorie over *culturele bedreiging*. Hoogopgeleiden profiteren volgens hen van Europeanisering doordat zij makkelijker kunnen werken en studeren in het buitenland. Voor laagopgeleiden betekent de globaliseringskwesitie immigratie echter meer competitie op de arbeidsmarkt (*etnische competitietheorie*) en dat op de school van hun kinderen minder kinderen de Nederlandse taal spreken (*culturele bedreiging*).⁹⁷ De Koster & Van der Waal stellen dat het verschil in politieke voorkeur op het gebied van migratie tussen hoog- en laagopgeleiden komt door *cultureel kapitaal*. Hoogopgeleiden zouden meer cultureel kapitaal hebben en dat zou zorgen voor minder weerstand tegen bevolkingsgroepen die anders handelen en denken dan zijzelf doen.⁹⁸ Laagopgeleiden moeten wel meer concurreren dan hoger opgeleiden met immigranten, maar zij stellen dat de etnische competitietheorie het verschil niet verklaart. Ook onderzoek vanaf de jaren vijftig tot nu toont aan dat Nederlanders met een hoger opleidingsniveau minder bevooroordeeld zijn jegens andersdenkenden en minderheidsgroepen.⁹⁹ In de literatuur wordt ook afgevraagd door Bovens, Dekker & Tiemeijer of opleidingsniveau niet stiekem naar iets anders wijst bij sociaal-culturele verschillen, zoals opvoeding of genetische aanleg. Omdat volgens hen over deze vraag relatief weinig bekend is, geven ze drie mogelijkheden.¹⁰⁰ De eerste mogelijkheid is volgens hen dat onderwijs de directe oorzaak is, waarbij kennis voor sociaal-culturele verschillen zorgt. De tweede mogelijkheid is dat het stelsel van onderwijs tevens de directe oorzaak is. Onderwijs haalt namelijk groepen jongeren uit elkaar, waarbij op verschillende niveaus verschillende culturen ontstaan waarbij nieuwe aanwas steeds opnieuw in die cultuur wordt gesocialiseerd. Voormalig minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap Jet Bussemaker zei hierover bij de speech die als haar afscheidsspeech als minister werd gezien: 'Op scholen ontmoeten vmo'ers en gymnasiasten elkaar steeds minder.'¹⁰¹ De derde mogelijkheid is dat onderwijs de indirecte oorzaak is, omdat opleidingsniveau iemands maatschappelijke kansen beïnvloedt. Te denken valt aan veel hoger opgeleiden die een vaste baan

---

⁹³ Bovens, Dekker & Tiemeijer, 2014, p. 19

⁹⁴ Bovens & Wille, 2016, p. 189

⁹⁵ Compendium voor de Leefomgeving, 2016

⁹⁶ De Koster & Van der Waal, 2014, p. 170

⁹⁷ Bovens & Wille, 2017, p. 3

⁹⁸ De Koster & Van der Waal, 2014, p. 180

⁹⁹ De Koster & Van der Waal, 2014, p. 167

¹⁰⁰ Bovens, Dekker & Tiemeijer, 2014, p. 19

¹⁰¹ Bussemaker, 9 oktober 2017

hebben en in een veilige wijk wonen die hun sociaal-culturele opvatting beïnvloedt.¹⁰² Verschillende onderzoekers komen uit bij verschillende mogelijkheden. De Zwitserse politicoloog Kriesi wijst hierbij op het indirecte effect van onderwijs in verschillende economische belangen, terwijl De Koster en Van der Waal stellen dat het verschil beter verklaard kan worden door cultureel kapitaal en anomie.

2.3.4 Opleidingsniveau als maatschappelijke scheidslijn

Onderzoekers trekken de opleidingsscheidslin nog breder dan enkel globaliseringskwesties.¹⁰³ Verscheidenen onderzoeken tonen aan dat ook over de politiek op zich de mening van laag- en hoogopgeleiden verschilt.¹⁰⁴ Zo hebben hoger opgeleiden meer politiek zelfvertrouwen dan laag opgeleiden.¹⁰⁵ Bovens & Wille geven ook aan dat ondervertegenwoordiging van laagopgeleiden in de politiek, als ook hun belangen, een bron van politiek wantrouwen en cynisme kan zijn.¹⁰⁶ Uit onderzoek van Den Ridder en Dekker blijkt ook dat de 79 procent van de geënquêteerde laagopgeleiden vindt dat de mening van hoger opgeleiden te veel door klinkt in de politiek.¹⁰⁷ Opleidingsniveau is de meest verklarende factor van politieke onvrede, waarbij het verschil tussen universitair geschoolden en de rest van de samenleving met name heel groot is.¹⁰⁸

Bovens en & Wille stellen dat minder assertieve burgers het afleggen tegen bijvoorbeeld een assertieve advocaat, of überhaupt tegen een participatie-elite van goedgebekten in discussies.¹⁰⁹ Doordat laagopgeleiden veel meer wantrouwen hebben tegen de politiek en het als iets dat niet van hen is beschouwen, participeren laagopgeleiden veel minder in de politiek. Bovens & Wille halen hierbij de Politicoloog Philip Converse aan, die al in de jaren zeventig stelde dat opleidingsniveau de oplossing is in de puzzel om ongelijke politieke participatie uit te leggen.¹¹⁰ In een meta-analyse van Smets & Van Ham blijkt dat opleiding verbonden is in twee derde van de onderzoeken met de mate waarin mensen gaan stemmen, waarbij hoger opgeleiden meer bereid hiertoe zijn.¹¹¹ Bij verkiezingen waarbij minder mensen gaan stemmen zoals gemeenteraadsverkiezingen en Europees Parlementsverkiezingen, wordt deze kloof nog groter.¹¹² Ook worden hoogopgeleiden vaker lid van een politieke partij. Sinds de jaren '80 is partijlidmaatschap in Europa enorm gedaald, waardoor politieke partijen inmiddels bestaan uit veelal hoogopgeleide professionals.¹¹³ De grootste participatieverschillen qua opleidingsniveau worden dan ook gezien bij het actief worden in een politieke partij.¹¹⁴

2.4 De rolopvatting van een gemeenteraadslid

De laatste verklarende factor van stemgedrag van gemeenteraadsliden in dit theoretisch kader is hun rolopvatting. Hoe een gemeenteraadslid stemt, hangt ook af hoe hij zijn rol opvat. Allereerst is het relevant om te weten waarom er überhaupt vertegenwoordiging door een volksvertegenwoordiger plaatsvindt, in plaats van directe democratie. Bovens & Wille halen hierbij

---

¹⁰² Bovens, Dekker & Tiemeijer, 2014, p. 20

¹⁰³ Knottnerus & Putters, 2014; Hakhverdian & Schakel, 2017

¹⁰⁴ Knottnerus & Putters, 2014, p. 7; Hakhverdian & Schakel, 2017, p. 86

¹⁰⁵ Dekker & Den Ridder, 2014, p. 112

¹⁰⁶ Bovens & Wille, 2016, p. 190

¹⁰⁷ Dekker & Den Ridder, 2014, p. 123

¹⁰⁸ Bovens & Wille, 2016, p. 191

¹⁰⁹ Bovens & Wille, 2011, p. 23

¹¹⁰ Bovens & Wille, 2011, p. 20

¹¹¹ Bovens & Wille, 2017, p. 70

¹¹² Bovens & Wille, 2017, p. 71

¹¹³ Bovens & Wille, 2017, p. 78

¹¹⁴ Bovens & Wille, 2017, p. 80

Dahl aan die stelt dat miljoenen burgers niet op een plek kunnen discussiëren en niet met één stem kunnen spreken, waardoor democratische landen representatieve instituties hebben gecreëerd.¹¹⁵ De gemeenteraadsleden vervullen een spilfunctie tussen burgers en bestuur, waarbij zij de bevolking ‘vertegenwoordigen’.¹¹⁶ Vertegenwoordigen en representeren worden hierbij als synoniemen gebruikt. Over wat hieronder precies verstaan moet worden, lopen de meningen uiteen. De vraag bij representatie is tweeledig: het gaat over wat of wie er gerepresenteerd moet worden en vervolgens hoe de representatie moet geschieden.¹¹⁷

2.4.1 Het wat van representatie

De vraag over wat en wie gerepresenteerd moeten worden gaat over het idee van *descriptieve representatie* (de politiek als microkosmos van de samenleving) tegenover het idee van *responsieve inhoudelijke representatie* (inhoudelijke afspiegeling van de samenleving).

Het is bij *descriptieve representatie* wenselijk dat de volksvertegenwoordigers een getrouwe ‘afbeelding’ zijn van de samenleving waarbij de politici een representatieve steekproef moeten zijn uit de gehele kiezerspopulatie.¹¹⁸ Het kan hierbij naast politieke opvattingen gaan over persoonlijke kenmerken zoals leeftijd, opleidingsniveau, geslacht, en etnische of culturele herkomst.¹¹⁹ Hakhverdian & Schakel stelt dat persoonskenmerken relevant zijn, omdat het in bepaalde omstandigheden logisch is dat gemeenteraadsleden terugvallen in identiteitspolitiek waarbij gelijkenissen en gedeelde ervaringen centraal komen te staan.¹²⁰ Politici zijn volgens de literatuur geen onbeschreven blad, maar nemen een persoonlijk perspectief mee.¹²¹ De aanwezigheid van etnische minderheden in vertegenwoordigende organen laten verschil zien in opvattingen en gedragingen van beleidsmakers.¹²² Burden laat zien dat persoonlijke kenmerken doorwerken in de alledaagse activiteiten van politici naast hun kiesdistrict en partijlidmaatschap.¹²³ Laagopgeleiden vissen hierbij achter het net, omdat de politici (vooral hoogopgeleid) door beperkte tijd vooral leunen op informatie waar ze al vertrouwd mee zijn.¹²⁴ Tegenover dit idee van *descriptieve representatie* staat *inhoudelijke responsieve representatie*, waarbij de belangen inhoudelijk gerepresenteerd worden. Het gaat hierbij dus niet om persoonlijke kenmerken zoals gender, leeftijd of afkomst.¹²⁵ Hierbij kunnen hoger opgeleide Kamerleden dus opkomen voor de belangen van laag opgeleide burgers. Het gaat erom dat iedereen inhoudelijk vertegenwoordigd moet worden en door wie dat gedaan wordt, maakt niet uit. Er is dus sprake van inhoudelijke responsieve representatie als in de gemeenteraad alle opvattingen van de kiezers worden behartigd.

2.4.2 Het hoe van representatie

De vraag over hoe bij representatie gaat over de gebondenheid van de vertegenwoordiger: is dat als *gedelegeerde c.q. lasthebber* met een strikt mandaat, of als een losser mandaat zonder specifieke

---

¹¹⁵ Bovens & Wille, 2017, p. 26

¹¹⁶ Denters, 2012, p. 14

¹¹⁷ Bovens & Wille, 2017, p. 28

¹¹⁸ Denters, 2012, p. 17

¹¹⁹ Denters, 2012, p. 17

¹²⁰ Hakhverdian & Schakel, 2017, p. 146

¹²¹ Hakhverdian & Schakel, 2017, p. 77

¹²² Hakhverdian & Schakel, 2017, p. 74

¹²³ Hakhverdian & Schakel, 2017, p. 77

¹²⁴ Hakhverdian & Schakel, 2017, p. 79-80

¹²⁵ Bovens & Wille, 2017, p. 29

instructies van de kiezer zoals een *zaakwaarnemer c.q. gemachtigde*.¹²⁶ Dit is voor stemgedrag heel relevant, omdat dit gaat over de vraag op basis van wat het gemeenteraadslid stemt. Een groot aanhanger van de laatstgenoemde visie over representatie is de filosoof Edmund Burke, die representatie als gemachtigde omschrijft als een *'trustee'*.¹²⁷ Burke vond het hierbij belangrijk dat de gekozenen zijn eigen afweging moest maken en dat de politicus niet continu de mening van de partijachterban moest volgen.¹²⁸ De oplossing voor het participeren van burgers was volgens Burke dan ook om bepaalde politieke onderwerpen extreem te versimpelen voor het grote publiek.¹²⁹ De individuele afgevaardigden hebben een sterke focus op het algemeen belang en niet op deelbelangen, waarbij wel de keuzes met de achterban gecommuniceerd moeten worden.¹³⁰ Het onafhankelijke en ongebonden individu dat het gemeenteraadslid in die visie moet zijn staat op gespannen voet met de partijdemocratie.¹³¹ Bovens & Wille stellen dat veel meer dan in de tijden van Burke burgers de grondstoffen hebben om met de complexiteit van politiek om te gaan en zij nu veel meer informatie hebben. Tegenover het idee van *zaakwaarnemer* staat het idee van de volksvertegenwoordiger als *lasthebber*. In dit geval van representatie heeft de volksvertegenwoordiger een veel strikter mandaat van zijn achterban, waarbij de wensen van de achterban strikt gearticuleerd moeten worden door de volksvertegenwoordiger.

2.4.3 Wat verklaart de rolopvatting van politici?

Hakhverdian & Schakel stellen dat opleidingsniveau hierbij de verklarende factor is.¹³² De opvattingen over hoe politieke vertegenwoordiging plaats moet vinden hangt op zichzelf al sterker samen met opleidingsniveau dan met afkomst, sekse of leeftijd.¹³³ De Tweede Kamerleden zien zich meer als *zaakwaarnemer* dan als *lasthebber*. Op lokaal niveau is er meer steun voor de visie op representatie als *lasthebber* dan bij Kamerleden, waarbij lager en middelbaar opgeleide raadsleden vooral die mening steunen.¹³⁴ Zo vindt 69 procent van de lager opgeleide raadsleden het belangrijker om wensen van de kiezers te verwoorden dan steun te vragen voor de eigen ideeën en geldt dit voor 51 procent van de hoger opgeleide raadsleden.¹³⁵ Het blijkt dus dat de visie op hoe er wordt gerepresenteerd onder politici ook samenhangt met opleidingsniveau, want lager opgeleide raadsleden kiezen gemiddeld een meer gebonden opvatting van vertegenwoordiging dan hun hoogopgeleide ambtgenoten. Verder toont onderzoek ook aan dat zij zich meer identificeren met gemeenteraadsliden dan met Kamerleden.¹³⁶ Hierbij is opleidingsniveau weer een scheidslijn bij vertegenwoordiging, want hoger opgeleide en rijkere burgers geven meer steun aan de visie van vertegenwoordiging als *gemachtigde*, terwijl lager en middelbaar opgeleide burgers meer het idee steunen van de meer gebonden vertegenwoordiging.¹³⁷

---

¹²⁶ Bovens & Wille, 2017, p. 28

¹²⁷ Hakhverdian & Schakel, 2017, p. 91

¹²⁸ Hakhverdian & Schakel, 2017, p. 91

¹²⁹ Bovens & Wille, 2017, p. 30

¹³⁰ Denters, 2012, p. 17

¹³¹ Denters, 2012, p. 17

¹³² Hakhverdian & Schakel, 2017

¹³³ Hakhverdian & Schakel, 2017, p. 86

¹³⁴ Hakhverdian & Schakel, 2017, p. 93

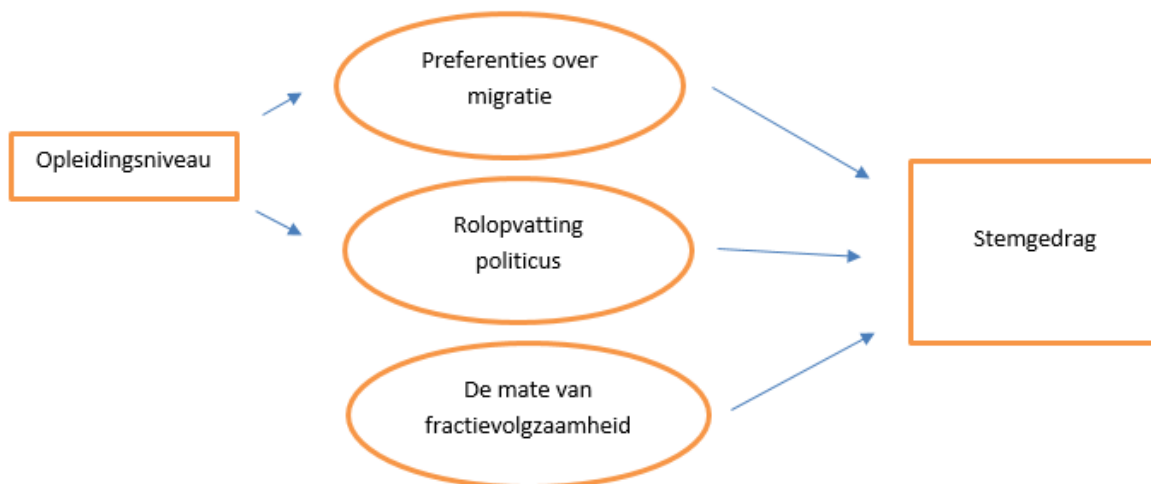
¹³⁵ Hakhverdian & Schakel, 2017, p. 95

¹³⁶ Hakhverdian & Schakel, 2017, p. 86

¹³⁷ Hakhverdian & Schakel, 2017, p. 96-99; Bovens & Wille, 2016, p. 188; Bovens & Wille, 2011, p. 98

2.5 Conceptueel model

In deze paragraaf wordt het conceptueel model van dit onderzoek getoond. In dat model staan de concepten die verband houden met de onderzoeksvraag. In figuur 3 is het conceptueel model van dit onderzoek te zien.

Figuur 3. Conceptueel model

In het conceptueel model wordt onder andere beschreven hoe de onafhankelijke variabele opleidingsniveau de afhankelijke variabele stemgedrag beïnvloedt, waarbij er twee interveniërende variabelen zijn: de preferenties van het gemeenteraadslid op het gebied van migratie en de rolopvatting van de politicus, in het geval van de onderzoeksvraag het gemeenteraadslid. Daarnaast is er nog een onafhankelijke variabele die invloed heeft op de afhankelijke variabele stemgedrag: de mate van fractievolgzaamheid. Uit de literatuur blijkt dat opleidingsniveau naast levensstijl, ook een grote marker is voor sociale en politieke voorkeuren. Opleiding is een belangrijke bron van normen en waarden die onafhankelijk zijn van sociaaleconomische belangen en inkomen.¹³⁸ Hierbij heeft opleidingsniveau invloed op zowel burgers als politici hun standpunten binnen beleidsdossiers. Bij de variabele opleiding zien we qua standpunten binnen beleidsdossiers met name grote verschillen in meningen over migratie en de Europese Unie.¹³⁹ Dit geldt zowel voor burgers als ook voor politici: hoger opgeleide raadsleden denken positiever over de multiculturele samenleving dan lager opgeleide raadsleden, waarbij dit ook speelt binnen partijen.¹⁴⁰ Daarom wordt verwacht in dit onderzoek dat opleidingsniveau standpunten van gemeenteraadsliden binnen het migratiedossier beïnvloedt.

Iemand's opleidingsniveau beïnvloedt volgens de literatuur de visie op de rolopvatting van een politicus. Hoger opgeleiden geven meer steun aan het idee van de vertegenwoordiger als gemachtigde, terwijl lager en middelbaar opgeleide burgers meer steun geven aan het idee van de meer gebonden vertegenwoordiging als lasthebber. Ook geldt dit voor politici, waarbij hoger opgeleide politici eerder hun eigen mening zullen volgen en bij lager opgeleide politici bestaat meer steun om de wensen van hun achterban te verwoorden. De twee interveniërende variabelen

¹³⁸ Bovens & Wille, 2017, p. 48

¹³⁹ Knottnerus & Putters, 2014, p. 7; Bovens & Wille, 2016, p. 189; Bovens & Wille, 2017, p. 2, 56

¹⁴⁰ Hakhverdian & Schakel, 2017, p. 82

'preferenties over migratie' en *'rolopvatting politicus'* leiden samen tot een bepaald stemgedrag van een politicus. De onafhankelijke variabele opleiding heeft invloed op de twee interveniërende variabelen, waarmee de onafhankelijke variabele opleiding invloed heeft op de afhankelijke variabele stemgedrag.

Daarnaast wordt verwacht dat de loyaliteit aan het fractiestandpunt het stemgedrag van gemeenteraadsleden deels verklaart. Ondanks het relatief weinig gedane onderzoek naar lokale fractiediscipline blijkt uit het bestaande onderzoek dat alle fractieleden bijna altijd hetzelfde stemmen. De mate waarin gemeenteraadsleden zich committeren aan het fractiestandpunt wordt als mogelijk invloedrijke onafhankelijke variabele gezien. Als een gemeenteraadslid zich namelijk a priori committeert aan het partijstandpunt, dan heeft het bij stemgedrag geen nut om te kijken naar stemgedrag van gemeenteraadsleden als onafhankelijke, ongebonden individuen die met hun eigen rolopvatting en preferenties tot bepaald stemgedrag komen. Al met al probeert het conceptueel model het stemgedrag van gemeenteraadsleden te verklaren vanuit de wetenschappelijke literatuur en daarmee richting te geven aan dit onderzoek.

Hoofdstuk 3: Methoden

3.1 Onderzoekopzet: kijkje achter de schermen bij gemeenteraadsleden

3.1.1 Theorie

De theorie gepresenteerd in hoofdstuk 2 heeft een tweeledig doel. Het eerste doel is om een kader voor analyse te bieden, het tweede is om een theoretisch gestuurd antwoord te bieden op de onderzoeksvraag. Aan het eind van het theoretisch kader is op basis van de theorie een conceptueel model gemaakt, wat de basis vormt voor het onderzoek. Echter wordt wel inductief gekeken of er meer verklarende factoren zijn, waarbij het conceptueel model desondanks wel richting biedt tijdens de interviews. Die drie verklarende factoren zijn: preferenties over migratie, de rolopvatting van een gemeenteraadslid en de mate van fractievolgzaamheid.

3.1.2 Meervoudige gevalstudie

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van een meervoudige gevalstudie van achttien gemeenteraadsleden die in hun gemeente gestemd hebben over de mogelijke komst van een azc tijdens de migrantencrisis. Deze gemeenteraadsleden worden gekozen op basis van hun beslissing aangaande het asielvraagstuk, op basis van regio, op basis van incidenten en op basis van het inwonertal. Gekozen wordt om gemeenteraadsleden te selecteren uit vier verschillende gemeenten op basis van de eerdergenoemde variabelen. Door het gebruik van zowel semigestructureerde interviews met gemeenteraadsleden alsmede documenten te analyseren wordt geprobeerd de kwaliteit van onderzoek te waarborgen. De achttien respondenten worden wegens anonimiteit niet bij naam genoemd. Daarentegen worden wel relatief veel persoonskenmerken genoemd zonder dat ze eenvoudig te herleiden zijn.

Het onderzoek probeert ook de mechanismen die spelen bij stemgedrag van gemeenteraadsleden uit te diepen. De implicaties van dit onderzoek dragen bij aan theorievorming over verklarende factoren bij stemgedrag. In dit onderzoek worden vier verschillende gemeenten onderzocht om daarmee aan theorievorming bij te dragen. De onderzoeksvraag die hiermee beantwoord dient te worden is: *Wat bepaalt het stemgedrag van gemeenteraadsleden over asielzoekerscentra tijdens de migrantencrisis?* Alhoewel opvanglocaties breder zijn dan enkel het stichten van (semipermanente) azc's en ook kunnen gaan over noodopvanglocaties, wordt in dit onderzoek gekeken naar azc's. De discussies over semipermanente azc's zijn namelijk goed met elkaar te vergelijken door de grote overeenkomsten in omvang (aantal asielzoekers) en tijdsperiode (moment van stemmen).

3.1.3 Eenheden van observatie

De eenheden van observatie zijn individuele gemeenteraadsleden. Het zijn vier nestjes van respondenten uit vier verschillende gemeenteraden. De respondenten hebben binnen de gemeenteraad tussen eind 2014 en eind 2015 gestemd over de mogelijke komst van een opvanglocatie in hun gemeente. Hieronder volgt een toelichting over de vier gekozen gemeenten en vervolgens over de gekozen gemeenteraadsleden.

3.1.4 Gekozen gemeenten

De vier gekozen gemeenten komen uit allemaal verschillende provincies. Twee van de gemeenten hadden al ervaring met asielzoekerscentra, één gemeente had een flinke periode ervoor ervaring opgedaan met een asielzoekerscentrum en één gemeente had geen ervaring met asielzoekerscentra. De vier gemeenten verschillen in grootte: één gemeente heeft 29 raadsleden (45.001-50.000

inwoners), één gemeente heeft 33 raadsleden (60.001-70.000 inwoners), één gemeente heeft 35 raadsleden (70.001-80.000 inwoners) en één gemeente heeft 39 raadsleden (100.001-200.000 inwoners). Drie van de vier gemeenten stemden in met een semipermanent azc (azc met een voorgenomen locatie) en één gemeente stemde in meerderheid tegen een azc (betreft een haalbaarheidsonderzoek naar specifieke locaties die werd weggestemd). Geen enkele gemeenteraad stemde unaniem voor of tegen een azc; overal waren fracties of individuele raadsleden voor of tegen. Het betreft azc's met een omvang van 330, twee van 600 en één waarbij het COA inzette op minimaal 700 asielzoekers.

3.1.5 Gekozen respondenten

Onderstaand worden de beoogde respondenten in dit onderzoek gepresenteerd. Alle respondenten zijn geïnterviewd in november en december 2017. Per gemeente verschilt het aantal respondenten vanwege het aantal fracties in de gemeenteraad. In de resultatensectie kunnen verschillende variabelen van de respondent genoemd worden naargelang dat relevant is voor dat gedeelte van de resultatensectie. Bij het interview is gevraagd aan de respondent naar de leeftijd, de gemeenteraadsfractie, of hij of zij fractievoorzitter of portefeuillehouder was, of het een coalitie- of oppositiefractie is, de anciënniteit binnen de gemeenteraad, naar betaalde werkzaamheden naast het gemeenteraadslidmaatschap en de hoogst behaalde opleiding. Om anonimiteit te garanderen wordt onderstaand over de respondenten het volgende beschreven: de gemeenteraadsfractie (bij persoonslijst of lokale partij wordt enkel gemeld dat het een lokale partij of persoonslijst is), of het een coalitie- of oppositiefractie was ten tijde van de besluitvorming, het geslacht, de leeftijd (in tientallen, zoals 41-50, teruggerekend naar moment van besluitvorming), het opleidingsniveau (conform definitie van het CBS onderverdeeld in laag-, middelbaar- en hoogopgeleid) en het stemgedrag met betrekking het asielzoekerscentrum.

De respondenten zijn:

- R1: D66, oppositiefractie, man, 21-30, hoogopgeleid, stemde voor
- R2: D66, coalitiefractie, man, 31-40, hoogopgeleid, stemde voor
- R3: SP, oppositiefractie, man, 51-60, hoogopgeleid, stemde voor
- R4: Lokale partij, coalitiefractie, man, 31-40, hoogopgeleid, stemde tegen
- R5: CDA, coalitiefractie, man, 51-60, hoogopgeleid, stemde voor
- R6: ChristenUnie, coalitiefractie, vrouw, 41-50, hoogopgeleid, stemde voor
- R7: Lokale partij, oppositiefractie, man, 61-70, hoogopgeleid, stemde tegen
- R8: Lokale partij, oppositiefractie, man, 51-60, hoogopgeleid, stemde voor
- R9: SGP, man, coalitiefractie, man, 51-60, hoogopgeleid, stemde voor
- R10: Lokale partij, coalitiefractie, vrouw, 41-50, laagopgeleid, stemde tegen
- R11: Persoonslijst, oppositiefractie, man, 51-60, laagopgeleid, stemde tegen
- R12: VVD, coalitiefractie, vrouw, 41-50, hoogopgeleid, stemde tegen
- R13: D66, coalitiefractie, man, 31-40, middelbaar opgeleid, stemde tegen
- R14: Lokale partij, coalitiefractie, man, 31-40, middelbaar opgeleid, stemde tegen
- R15: CDA, coalitiefractie, man, 51-60, hoogopgeleid, stemde voor
- R16: Lokale partij, oppositiefractie, man, 61-70, hoogopgeleid, stemde tegen
- R17: Lokale partij, oppositiefractie, vrouw 51-60, hoogopgeleid, stemde tegen
- R18: SP, oppositiefractie, man, 31-40, middelbaar opgeleid, stemde voor

In samenhang zien we dat van de achttien respondenten acht raadslid zijn namens een lokale partij en tien namens een landelijke partij. Tien respondenten behoorden tot coalitiefracties en acht tot oppositiefracties. Één raadslid was tijdens de besluitvorming tussen de 21-30, vijf tussen de 31-40, drie tussen de 41-50, zeven tussen 51-60 en twee tussen de 61-70. Dertien respondenten zijn hoogopgeleid, drie respondenten middelbaar opgeleid en twee respondenten laagopgeleid. Van de dertien hoogopgeleide respondenten waren zeven respondenten doctorandus en hadden er zes als hoogst behaalde opleiding hbo. Negen respondenten stemden tegen een azc (of haalbaarheidsonderzoek naar azc) en negen respondenten stemden voor de komst van een azc. Wel moet vermeld worden dat alhoewel R11, R13 en R14 tegen een azc stemden, zij wel instemden met mogelijke kleinschalige opvang (niet een azc) van asielzoekers.

3.1.6. Dataverzameling: semigestructureerde interviews en documentenanalyse

Met achttien verschillende gemeenteraadsleden van deze vier gemeenten zijn semigestructureerde interviews gehouden met als hoofdvraag hoe zij tot hun stemgedrag zijn gekomen over de destijds voorgenomen opvang van asielzoekers in hun gemeente. Bij het opstellen van het interviewsript is gebruik gemaakt van het theoretisch kader om relevante vragen te stellen. Naast dat gebruik is gemaakt van het theoretisch kader bij het opstellen van het interviewsript is eveneens gebruik gemaakt van documentenanalyse. Het gaat hierbij om notulen van gemeenteraadsvergaderingen die op zeer detaillistische wijze de besluitvorming omtrent asielopvang weergeven. Bovendien kan vanuit de notulen stemgedrag worden ingezien. De notulen geven dus context, maar geven ook enigszins richting aan het interview. Naast notulen van gemeenteraadsvergaderingen wordt ook gebruik gemaakt van berichten uit de media om een beeld te krijgen over de context van asielopvang binnen de vier verschillende gemeenten. Van het documentenonderzoek wordt gebruikt om achtergrondinformatie te vergaren.

Vervolgens worden van semigestructureerde interviews gebruik gemaakt omdat het gedetailleerde kennis oplevert over hoe gemeenteraadsleden tot bepaald stemgedrag komen. Bovendien kan dieper ingespeeld worden op achterliggende oorzaken. Daarnaast kan ingespeeld worden in een semigestructureerd interview op wat de respondent zegt. In de uitgebreide bijlage 1 staat het interviewsript voor het semigestructureerde interview, waarbij de hoofdvraag met verschillende deelvragen centraal staat. Door de semigestructureerde aanpak wordt elk gemeenteraadslid grotendeels hetzelfde benaderd, maar is er wel de mogelijkheid om bij te sturen of door te vragen. Van tevoren wordt van gemeenteraadsleden data vergaard over de persoonskenmerken via de website van de gemeente en wordt extra data vergaard aan het begin van de interviews. Hierbij wordt getracht om respondenten te vinden van verschillend geslacht, leeftijd, verschillende (lokale) politieke partijen en verschillend opleidingsniveau. Bij het analyseren van de interviews wordt gekeken naar de meest voorname reden waarom een gemeenteraadslid tot bepaald stemgedrag is gekomen. Alle interviews zijn gecodeerd op basis van citaten die relevant waren voor het stemgedrag en alles wat bovendien het conceptueel model raakt. Alle relevante uitspraken in het licht van verklarende factoren worden dikgedrukt in het transcript naar voren gebracht en vervolgens worden zij gegroepeerd per verklarende factor. Zo moet een totaalbeeld komen van wat de respondenten als verklarende factoren opgeven om te gebruiken richting de analyse en conclusie.

De achttien gekozen gemeenteraadsleden zijn theoretisch relevante cases. Deze cases zijn geselecteerd op basis van hun stemgedrag, opleidingsniveau en inwonertal. Het doel van dit onderzoek is theoretische generaliseerbaarheid. Het verrichte onderzoek wordt gekoppeld aan het

theoretisch kader die als vehikel kan dienen voor generalisatie. In het theoretisch kader wordt theorie gepresenteerd, waaraan de gevalsstudies gekoppeld worden. Deze gaan na in welke mate de in de theoretisch kader geplaatste relevante factoren daar optreden. Hierbij zal gekozen worden voor een *'typical case sampling'*, waarbij van tevoren al exemplarische gevallen worden gekozen om generaliseerbaarheid aannemelijker te maken. Uiteindelijk moet deze meervoudige gevalstudie eraan bijdragen dat er meer inzicht komt in de mechanismen die bepalend zijn bij het stemgedrag van gemeenteraadsleden over migratie. Het onderzoek is immers exploratief van aard. Semigestructureerde interviews lenen zich er goed voor om diepgaand de mechanismen te bespreken met relevante voorbeelden.

3.2 Validiteit, betrouwbaarheid en mogelijke beperkingen van het onderzoek

Een grote mate van betrouwbaarheid binnen het onderzoek zou betekenen dat wanneer het onderzoek wordt herhaald, dezelfde data wordt verkregen. Kortom, het onderzoek moet consistente data opleveren. Dat is mogelijk een probleem binnen dit onderzoek, omdat wanneer de respondent nog een keer geïnterviewd wordt, het mogelijk is dat hij of zij andere antwoorden geeft. Daarnaast is er nog een reden waarom herhaling geen consistente data oplevert en dat is vanwege de aard van het interview. Bij semigestructureerde interviews wordt er gewerkt met deels van tevoren bedachte vragen, waardoor elk interview een eigen dynamiek kent die niet consistent is bij herhaling. Om de betrouwbaarheid van het onderzoek zo min mogelijk geweld aan te doen, zullen zoveel mogelijk vragen elke keer voorgelegd worden aan de respondent.

Een onderzoek is valide, wanneer het meet datgene wat gemeent moet worden en niets anders. Het gaat er dus om of het meetinstrument aan zijn doel beantwoordt. Met semigestructureerde interviews probeert dit onderzoek te meten wat verklarende factoren zijn bij gemeenteraadsleden omtrent het stemmen over azc's. Een probleem rond validiteit zou sociaal wenselijke antwoorden kunnen zijn en dat gemeenteraadsleden niet hun eigen zienswijze durven te geven. Dit zou slecht voor de validiteit zijn. Dit probeert het onderzoek te beperken door de vertrouwelijkheid van het interview te benadrukken, als wel open vragen te stellen waardoor de geïnterviewde de kans krijgt zijn eigen zienswijze te geven. Het gehele interview is anoniem, wat benadrukt gaat worden. Daarnaast is het waardevol voor de validiteit dat de interviews met de gemeenteraadsleden 45 minuten duren, waardoor de kans gegeven wordt diep in te gaan op hoe gemeenteraadsleden tot besluiten komen. Een ander probleem is dat bepaalde raadsleden makkelijker meededen aan het onderzoek dan andere raadsleden. Ofschoon raadsleden wel actief werden uitgekozen op basis van bepaalde variabelen, kunnen de gekozen respondenten een afwijking hebben. Dit is zoveel mogelijk proberen te ondervangen door specifiek te blijven zoeken naar raadsleden die voldoen aan bepaalde variabelen. Met name lastig bleek het om iemand van een ouderenpartij te includeren. Problemen rondom selectie zijn ondervangen door naar variatie binnen variabelen te blijven zoeken, totdat met genoeg respondenten een interview gevoerd kon worden.

Hoofdstuk 4: De keuze voor een azc als weegschaal van principes en praktische bezwaren

In dit hoofdstuk worden de resultaten gepresenteerd van dit onderzoek. Hieronder komen de antwoorden van de respondenten aan bod, waarbij beschreven wordt hoe elk van de drie onafhankelijke variabelen van het conceptueel model (preferenties, rolvervulling, fractievolgzaamheid) invloed had op het stemgedrag. Ook wordt de rol van de interveniërende variabele opleidingsniveau beschreven. Als laatste worden de overige factoren beschreven. Binnen deze vier factoren spelen weer verschillende deelfactoren, die ook aan bod komen. Al met al komen de antwoorden van achttien respondenten aan bod die stuk voor stuk moesten beslissen of zij voor of tegen een azc waren in hun gemeente. Als context is het goed om te weten dat in meerdere gemeenten van respondenten incidenten zich hebben voorgedaan: varkenskoppen zijn opgehangen op de voorgenomen locatie van het azc en in een andere gemeente is een gemeenteraadsvergadering afgelast omdat burgers stapij maakten in de gemeenteraadszaal. In de andere twee gemeenten bleef het qua incidenten relatief rustig en bleef het bij een enkele persoonlijke bedreiging of een heel volle publieke tribune.

4.1 De preferenties die respondenten over een azc hebben

4.1.1 Principiële argumenten over migratie

Voor de helft (R1, R2, R3, R5, R6, R8, R9, R15, R18) waren principiële argumenten de voornaamste reden om tot een bepaald stemgedrag te komen. Dat waren tevens alle respondenten die met een azc hebben ingestemd. Zij verwoordden het allen op verschillende manieren, maar het komt erop neer dat zij allemaal aangeven dat de gemeente de plicht heeft mensen op te vangen als zij vluchten uit oorlogsgebied. Een aantal illustratieve voorbeelden: R1 (D66, voor) *'Dat zijn mensen die vluchten voor oorlog, die laat je niet in de kou staan'*, R6 (ChristenUnie, voor) *'Als vreemdelingen je land binnenkomen, dan heb je de plicht om hen te helpen.'* De plichten zijn voor deze respondenten leidend om voor een azc te stemmen. Interessant is hierbij dat de respondenten die tegen een azc waren ook altijd blij gaven dat zij dat niet principieel waren. Een aantal voorbeelden: R4 (Lokale partij, tegen) *'Wij zijn niet tegen azc's'*, R13 (D66, tegen) *'Voor mij is de notie belangrijk dat we niet tegen een azc als zodanig waren'.. 'als iemand vlucht uit een oorlogsgebied, dan is het je morele plicht om die mensen te helpen'*, R14 (Lokale partij, tegen) *'We hebben wel de plicht om iets te doen.'* Één respondent gaf aan dat principes bij de discussie over het stichten van een azc niet het belangrijkste moet zijn: R7 (Lokale partij, tegen) *'Waar ik dan bezwaar dan tegen heb, zijn die mensen die dan huilebalkerig op de schouder gaan kloppen van we gaan de wereld redden als gemeenteraadslid.'*

Kortom, voor tegenstanders was het geen leidmotief om tot stemming te komen op principiële basis. Relevant hierbij is nog om te melden dat R7, die ook tegen was, aangaf dat het niet relevant is wat de principes zijn van de raadsleden. R7 gaf aan dat het landelijk beleid is dat er asielzoekers binnenkomen, dus dat raadsleden daar geen opvatting over hoeven te hebben. Ook R6 geeft aan dat landelijk de instroom wordt bepaald en zij keuzes moeten maken over de instroom. Daarnaast is er nog een reden waarom respondenten aangeven dat raadsleden weinig openlijk aangeven dat ze principieel tegen zijn. Namelijk geeft R7 aan dat raadsleden die dat vinden dat niet doen, omdat *'ze snappen dat je niet te ver kan gaan, dan word je als fascist neergezet.'* Ook R9 geeft aan dat het principiële tegengedachtengoed in zijn partij bestaat. R9 (SGP, voor): *'Enerzijds heb je de principiële keuze ook wel van het rechtse gedachtegoed van Wilders, het PVV-gedachtegoed, en heel eerlijk gezegd: in onze achterban kom je dat hier en daar nog wel tegen. Dus landelijk zeker. Dat heeft*

bij ons niet zo gespeeld. Ook R4 geeft aan dat tegenstanders niet te hard tegen een azc in kunnen gaan: *'We hebben wel iets gehad van we moeten verantwoordelijk omgaan met dit dossier en niet oproepen tot, niet aanzetten tot.. En dat kan je wel doen als je de hele tijd op dat veiligheidsaspect gaat zitten. Achter de schermen wel gedaan richting de Collegen. Onze eigen wethouder: neem dit mee in het College van dit zijn de signalen die we opvangen.'*

Relevant voor dit onderzoek is hierbij ook hoe die principes tot stand komen van respondenten waarbij het principiële argument leidend was. In een relevant aantal gevallen wijzen de voorstanders hierbij naar de basisprincipes van de landelijke partij. Hiervan zijn meerdere voorbeelden: R2 (D66, voor) *'Omdat D66'ers er in het algemeen vrij open de wereld tegemoet treden en niet zitten achter hun eigen landsgrenzen.'*, R3 (SP, voor) *'Dan weet je wat de standpunten van de SP landelijk en ook eigenlijk regionaal en gemeentelijk zijn. Dat kan geen verrassing zijn dat dat bij ons eruit komt.'*, R5 (CDA, voor) *'Solidariteit is een belangrijk uitgangspunt van onze partij en dat was dus een volmondig ja'*, R6 (ChristenUnie, voor) *'We hebben natuurlijk een aantal heel vaste principes waar je altijd mee wat kan.'*, R18 (SP, voor) *'Onze kernwaarden zijn menselijke waardigheid, gelijkwaardigheid en solidariteit. Juist als je die drie dingen heel belangrijk vindt, moet je ook erkennen dat die mensen een plekje nodig hebben in de samenleving.'* Partijprincipes zijn voor deze respondenten van eminent belang in hun stemkeuze.

De respondenten van lokale partijen (zeven van de acht waren tegen de komst van een azc) gaven aan ondanks hun eigen principes die ze hebben waarbij ze vaak aangaven niet tegen de komst van asielzoekers te zijn, dat hun principes minder leidend zijn. Zij gaven veel vaker aan niet uit principes tot stemgedrag te komen: R14 (Lokale partij, tegen) *'We denken niet: we weten wat goed voor hen is'*, R16 (Lokale partij, tegen) *'Maar een lokale partij kan alleen overleven door goed naar mensen te luisteren.'* Kortom, de respondenten van lokale partijen kijken veel meer naar wat de inwoners in eerste instantie van het onderwerp vinden dan naar hun (partij)-principes, waarbij die in het algemeen al minder bestaan bij hen.

Een andere reden waarom lokale partijen het principiële argument minder zwaar laten wegen in dit onderzoek is omdat veelal lokale partijen uit leden en fracties bestaan met verschillende visies over de politiek. Zowel R10, R14, R16 en R17 geven aan dat in hun lokale partijen mensen zitten die (uiterst) links en (uiterst) rechts zijn. Dit is dus veel minder het geval bij een partij als de SGP waarbij hun achterban een aantal basisprincipes deelt: R9 (SGP, voor) *'Ik zeg altijd: een gebouw op een vast fundament, dat staat meestal wat steviger.'* (Stikvoort, 2018)

4.1.2 Organisatorische, procedurele en bestuurlijke argumenten bij migratie (praktische preferenties)

Illustratief voor het hele onderzoek dat respondenten principieel zelf voor asielopvang zijn, is één van de vier gemeenten waar de de voltallige gemeenteraad heeft ingestemd met het principe om een azc te stichten, maar vanwege praktische problemen deels tegen ging stemmen. Naast principiële voorkeuren over migratie baseren respondenten hun stemkeuze ook op andere argumenten die komen kijken bij het stichten van een azc op lokaal niveau. R2 (D66, voor) schetst het treffend: *'Je hebt hier eigenlijk wel echt hier twee discussies door elkaar. Enerzijds de principiële discussie en aan de andere kant de uitvoeringsdiscussie.'* En het is ook logisch dat er een uitvoeringsdiscussie is: voor een azc is een gebouw, een locatie en een besluitvormingstraject nodig. Negen respondenten hadden als voornaamste reden om tegen een azc te zijn in hun gemeente een praktische preferentie: vijf op basis van organisatorische argumenten (één had twee voornaamste redenen), drie op basis van procedurele argumenten en twee respondenten (één deels) op basis van een bestuurlijk argument.

Zij waren allen tegen.

Vijf respondenten (R7, R10, R11, R12, R14) waren tegen een azc vanwege organisatorische bezwaren als voornaamste redenen. R10, R11, R12 en R14 zijn gemeenteraadsleden in dezelfde gemeente.¹⁴¹ Een aantal relevante voorname organisatorische bezwaren: R10 (Lokale partij, tegen) *'(De gemeente van de respondent) is te vol omdat er bij te hebben. We kunnen zelfs niet meer genoeg woningbouwlocaties vinden om mensen te huisvesten'*, R12 (VVD, tegen) *'We hebben extreme wachtlijsten' (woningen)*, R14 (Lokale partij, tegen) *'we hebben veel woningnood'*. Ook voorstanders gaven organisatorische bezwaren, die uiteindelijk niet hun stemgedrag hebben bepaald. Een voorbeeld: (R3, SP): *'(De naam van de locatie) is ook geen locatie dat je kunt zeggen, jongens: daar moeten we een azc neerplempen'*.

Hierbij waren er ook bezwaren tegen de eisen die de COA stelde voor het bouwen van een azc. De eisen die de respondenten vooral wilden zien veranderen bij het COA in de migrantencrisis is de mogelijkheid tot kleinschalige en gespreide opvang (R5, CDA, voor) (R10, Lokale partij, tegen) en de mogelijkheid tot het selecteren op etnische of religieuze achtergrond (R9, SGP, voor), (R11, persoonslijst, tegen). Veel tegenstemmers (R10, R11, R12, R14) geven aan dat alhoewel zij voor een kleinschalige azc waren, het COA niet akkoord ging. Wat wel mogelijk was, tot vreugde van R9 (SGP, voor) en R17 (Lokale partij, tegen), was in hun geval om van het azc een gezinslocatie te maken. Toch valt te zien dat de mate van de hardheid van het principiële besluit hier relevant is waarom de eisen van het COA niet doorslaggevend zijn in stemgedrag. Dit geeft R18 ook zelf aan: R18 (SP, voor) *'Wil je het kunnen uitleggen en jezelf in de spiegel kunnen aankijken dat je zegt: ik heb tegen de komst van vluchtelingen gestemd, omdat ik simpelweg niet 100 procent mijn zin kreeg in de vorm van kleinschaligheid? Soms moet je ook gewoon 'the best next thing' kiezen. Dat was in dit geval wel ermee instemmen.'*¹⁴²

Procedurele argumenten waren voor drie respondenten (R4, R13, R16) leidend om tegen te stemmen. Zij gaven de volgende procedurele redenen: R4 (Lokale partij, tegen) *'Daar (doelt hiermee op het azc, red.) wilden we alle vijf tegenstemmen vanwege de communicatie'*, R13 (D66, tegen) *'Het is meer een procedurele reden geweest om tegen te stemmen.'*, R16 (Lokale partij, tegen) *'Dat je al besloten hebt voordat het in de gemeenteraad komt. Dat vind ik beginselmatig al niet goed. Dat is één. En twee: je gaat eerst met die mensen praten en dan besluit je.'* Het gaat hierbij dus met name om communicatie en hoe de besluitvorming vorm is gegeven. Ook voorstanders van een azc geven procedurele bezwaren in de aanloop naar een azc: R3 (SP, voor) *'De communicatie was bar en boos slecht geweest'*. Een citaat van R12 laat zien hoe belangrijk organisatorische en procedurele argumenten kunnen zijn op gemeenteniveau: R12 (VVD, tegen) *'Als ik lid was van de (VVD-afdeling van naburige gemeente met volgens de respondent veel ruimte) of (VVD-afdeling van een krimpgemeente in de ogen van de respondent), dan had ik wel voorgestemd dus het is niet het principiële punt.'*

Bestuurlijke verhoudingen gaan over hoe overheidsorganen (gemeenten, provincies,

---

¹⁴¹ In deze gemeente, waar R10, R11, R12, R13 en R14 uitkomen is officieel niet over een definitief azc gestemd, maar over een haalbaarheidsonderzoek van twee locaties voor een azc. De landelijke media kopten na de vergadering wel dat de gemeente geen azc zou krijgen. Het is dus in het proces van het stichten van een azc geweest dat deze gemeente bij het haalbaarheidsonderzoek al nee gezegd heeft tegen een azc.

¹⁴² R18, R5, R9 en R15 kwamen met amendementen, maar die amendementen waren veelal niet tot stemgedrag bepalend omdat wanneer het niet aangenomen werd, de meeste respondenten hiervan expliciet aangaven de komst van een azc alsnog te steunen.

Rijksoverheid en het COA) ten opzichte van elkaar functioneren ten aanzien van het asielproces. Binnen het asielproces hebben overheidsorganen verschillende verantwoordelijkheden, waarover gemeenteraadsleden ook een mening kunnen hebben en hun stemgedrag (mede) op kunnen laten baseren. Voor twee respondenten (R7, R17) waren bestuurlijke verhoudingen de voornaamste reden om in beide gevallen tegen een azc te stemmen, waarbij bij één van de twee ook een andere verklarende factor verklarend was. Beide respondenten gaven verschillende punten aan van tekortkomingen binnen het asielproces qua bestuurlijke verhoudingen. R7 stelt: R7 (Lokale partij) *'Dit is een zaak die je op regionaal niveau moet afwegen.'* R7 vindt dat provincies gemeenten moeten kunnen aanwijzen op basis van objectieve criteria. R17 komt ook tot een tegenstem vanwege bestuurlijke verhoudingen: R17 (Lokale partij, tegen) *'Ik vind dat de rijksoverheid, dat is de voornaamste reden, een falend beleid over de muur van de gemeente gooit.'* Kortom, hoe de overheden handelen en zich verhouden tot elkaar is voor twee respondenten (mede) beslissend geweest voor een tegenstem. Ook andere voor- en tegenstanders hebben kritiek op de bestuurlijke verhoudingen zoals R9 (SGP, voor) en R14 (Lokale partij, tegen) die pleiten voor opvang in de regio.

Praktische redenen zijn voor geen enkele respondent leidend geweest om voor te stemmen. Toch waren er wel argumenten in die richting. Een aantal voorbeelden: R8 (Lokale partij, voor) *'Het ligt er al'*, R9 (SGP, voor) *'Je hebt natuurlijk meer inwoners dus er zit zelfs een koppeling ook in financiële zin in.'*, R14 (Lokale partij, tegen) *'Stel dat je helemaal niks doet en de crisis blijft komen, dan kan de overheid op een gegeven moment zeggen: we korten op het gemeentefonds of dat soort dingen'...' Maar dat mag nooit je discussie beïnvloeden.'* Het stichten van een azc kan derhalve dus financieel voordelig zijn, maar de respondenten gaven aan dat het geen leidmotief is geweest in hun stemgedrag. (Stikvoort, 2018)

Is er sprake van gelegenheidsargumenten bij niet principiële argumenten?

Een aantal voorstanders geeft aan dat gemeenteraadsleden bij vergaderingen over een azc niet altijd hun echte motieven op tafel leggen en dat zij derhalve kiezen voor een 'makkelijker' reden om tegen te stemmen. Een relevant voorbeeld is R1: R1 (D66, voor) *'Terwijl ik dan denk, is dit echt waarom je tegen bent of gebruik je dit omdat het nog enigszins te verkopen is zonder dat je overkomt als Geert Wilders met het is vol en klaar.'*, R2 (D66, voor) *'Populistischere partijen willen weleens geen kleur bekennen over het principiële deel. We gaan akkoord omdat het sociaal wenselijk is, maar gaan vervolgens traineren op het proces'*. Of het van invloed is op je besluitvorming stelt R2: *'Dat heeft te maken met de hardheid van het principiële besluit dat je hebt genomen'*. Ook R12 geeft aan dat inwoners zelf ook verkapte argumenten gebruiken: R12 (VVD, tegen) *'Er was op dezelfde locatie (mogelijke locatie voor azc, red.) een discussie van kunnen we daar een islamitische basisschool vestigen en daar is die hele wijk in verweer gekomen. Niemand die zei dat het was omdat het een islamitische basisschool was, maar iedereen bedoelde dat. Dat was op alle kanten zo duidelijk, is dat goed? Nee. Maar zo werkt het wel.'* R4 (Lokale partij, tegen) gaf aan dat verweten werd dat hij gelegenheidsargumenten zou gebruiken: *'Dat men zei: zeg dan gewoon dat je tegen een azc bent. En dat heeft ons echt wel geïrriteerd en geraakt, omdat het absoluut niet aan de orde is.'*

Kortom, er lijkt sprake te zijn van mogelijk gebruik van sociaal-wenselijke argumenten in sommige gevallen. Een probleem was in dit onderzoek dan ook om respondenten te interviewen voor dit onderzoek die principieel tegen een azc waren. Bij de vraag waarom organisatorische dekmantels en procedurele vluchtheuvels gebruikt worden bij het azc, moet ook afgevraagd worden of in een gemeenteraadsvergadering ruimte is om volledig vrij een mening te uiten over asielopvang.

R7 verwoordde het treffend: R7 (Lokale partij, tegen) *'Ja, ze hebben het aangeraakt, dat is juist. Omdat ze snappen dat je niet te ver kan gaan, dan word je als fascist neergezet.'* (Stikvoort, 2018)

Tussenconclusie preferenties

De preferenties over migratie zijn heel invloedrijk op het stemgedrag. Het stemgedrag over het wel of niet toestaan van een azc in de gemeente wordt door de helft van de respondenten bepaald door principes, waarbij met name de respondenten van landelijke partijen wezen naar de principes van hun partij. Al die respondenten waarbij principes leidend waren, waren voor de komst van een azc. Het stemgedrag over het wel of niet toestaan van een azc in de gemeente wordt door de negen van de respondenten bepaald door organisatorische, procedurele en bestuurlijke argumenten die hun voorkeur over migratie laten zien op lokaal niveau. De andere negen respondenten stemden voor een azc op basis van principiële preferenties. Het stemgedrag kan als een weegschaal gezien worden tussen de hardheid waarmee de respondent principieel wil dat asielzoekers worden opgevangen en de procedurele en organisatorische bezwaren (als wel voordelen). Twee zaken zijn relevant bij deze verklarende factor: de hardheid van het principe en de mening over de praktische consequenties. Hoe minder principieel iemand voor het opvangen van asielzoekers is, hoe groter de kans dat organisatorische en procedurele argumenten meer doorslaggevend worden. Daar kunnen ook gelegenheidsargumenten bij worden gebruikt. De preferenties over migratie, waarbij het principe over de maatschappelijke plicht om asielzoekers op te vangen belangrijk is, hebben een voorname reden gespeeld bij het al dan niet voor of tegen stemmen bij een azc. Echter moet niet onderschat worden op lokaal niveau hoe belangrijk de praktische aard van de discussie over migratie is: een azc draait naast principes ook om gebouwen, aantallen en procedures.

4.2 De rolopvatting van gemeenteraadsleden

De rolopvattingen van gemeenteraadsleden kwamen in het theoretisch kader uitgebreid naar voren, waarbij opleidingsniveau een relevante verklarende factor voor de rolopvatting. Onderstaand worden de resultaten over de tweede variabele binnen het conceptueel model beschreven.

4.2.1 Het wie van vertegenwoordigen: algemeen belang versus deelbelang

Het wie en hoe van vertegenwoordigen is van essentieel belang om tot stemgedrag te komen. Een grote meerderheid van veertien van de achttien respondenten hangt het 'algemeen belang'-vertegenwoordigen aan en maar twee van de achttien respondenten hangen het idee van een deelbelang vertegenwoordigen aan. Twee respondenten zaten er tussenin. In de categorie algemeen belang zitten zowel hoog-, middelbaar- als laagopgeleiden. Ook is het qua stemgedrag verdeeld langs opleidingsniveau en langs visie op het wie van vertegenwoordigen. Met name bij één respondent was het wie van vertegenwoordigen belangrijk (R4). R4 gaf aan dat de lokale fractie van R4 met name de vertegenwoordigers zijn in een bepaald dorp in de gemeente, waar het azc in de buurt kwam en dat ook gespeeld heeft (niet de voornaamste reden, die was procedureel van aard) om tegen te stemmen. Daarnaast was voor R6 mogelijk het wie van vertegenwoordigen van belang, omdat de ChristenUnie-achterban positief tegenover een azc stond. Echter waren de principes, die ook mede de principes van de ChristenUnie als partij vormen, leidend om tot een besluit te komen. Heel relevant is om te stemgedrag te kijken bij diegene die voor het deelbelang opkomen naar wat hun achterban vindt van de azc-kwestie.

4.2.2 Het hoe van vertegenwoordigen: gemachtigde versus lasthebber

Tweederde van de respondenten hangt het gemachtigdemodel aan, drie slechts het meer gebonden

mandaat. Drie respondentent zitten er tussenin. De keuze voor één van de twee opties is overigens niet polair: vaak nuanceren respondentent hun keuze. Langs opleidingsniveau is er een lichte scheidslijn te zien waarbij het lasthebbersmodel populairder is bij niet-hoogopgeleiden. Bij die tweederde van de respondentent is het vooral interessant te kijken naar wat de respondentent hun fractie en zichzelf vinden van de azc-kwestie, omdat dat doorslaggevend is voor hun stemgedrag.

4.2.3 Het combineren van interessante combinaties van rolopvatting voor stemgedrag

Wat het deelbelang vindt van de azc-kwestie van de respondentent die voor het deelbelang opkomen

- R6 (ChristenUnie, hoogopgeleid, voor, deelbelang, gemachtigdemodel): *'Nee, ik kan me niet herinneren dat er ook maar iemand was uit mijn achterban die wilde dat ik tegenstem.'*
- R12 (VVD, hoogopgeleid, tegen, deelbelang, gemachtigdemodel): *'Heel verdeeld. Ik denk dat wij als één van de weinige partijen die verdeeldheid hebben. Een heel deel was van mening dat het er inderdaad niet moest komen omdat het een azc was.'*, *'Ja, dus ook een beetje de PVV-houding. En juist een ander deel vond dat wij wel onze verantwoordelijkheid moest nemen.'*

Wat de kiezers vinden van de azc-kwestie van de respondentent respondentent die lasthebber zijn

- R4 (Lokale partij, hoogopgeleid, tegen, tussenin, lasthebber): *'En eerlijk gezegd is (dorp in de gemeente van de respondent) ook het kiesdistrict van onze partij. Het (beoogde locatie voor het azc) ligt daar ook '...' En nou zeg ik: dat is ons dorp en ons stadsdeel. Maar wij doen het daar electoraal gezien goed. Wij hebben daar ook veel kiezers zitten. Die vertegenwoordig je ook. Het heeft geen hoofdrol gespeeld maar ook een rol.'*, *'je het hebt over agressiviteit in een aantal centra, heeft mee gespeeld in de beeldvorming. Men wilde dat niet. Dat wilde men niet in de achtertuin en een kinderrijke wijk want het betreft een Vinexlocatie. Daar zitten heel veel jonge kinderen. Dat vond ik niet altijd terecht, maar dan krijg je dat angstdenken en het angstbeeld.'*
- R10 (Lokale partij, laagopgeleid, tegen, algemeen belang, lasthebber): *'Ik heb eigenlijk niet het idee gekregen, van wat flikken jullie nou. 'Nee, of dat ze ons aanspraken van wat halen jullie nou in je hoofd. Misschien is het wel gebeurd, maar dan weet ik er niet van.'*, *'Ik heb sowieso het idee dat wij een heel goede vertegenwoordiging van de stad zijn.'*
- R14 (Lokale partij, middelbaar opgeleid, tegen, algemeen belang, lasthebber): *'Heel gevarieerd. In het netwerk waar ik in zit, heb ik mensen die heel erg tegen zijn maar ook die juist heel erg pro zijn.'*, *'Mijn gevoel zegt dat het grootste gedeelte niet tegen was.'* (Stikvoort, 2018)

Tussenconclusie rolopvatting

Bij één van de drie respondentent die het lasthebbersmodel aanhangt zien we dat bij het stemgedrag het actief een rol heeft gespeeld dat een deelbelang een bepaalde visie op de azc-kwestie is toegedaan. Bij de twee andere respondentent was het minder duidelijk hoe het lasthebberschap zich actief vertaalt in stemgedrag, met name omdat het algemeen belang c.q. alle inwoners van de gemeente veel minder één visie hebben op het azc-vraagstuk. Een relevante uitkomst is tevens dat het lasthebbersmodel veel sterker door respondentent wordt aangehangen van lokale partijen dan politieke partijen die ook landelijk actief zijn. Alhoewel R6 en R12 in beginsel opkomen voor een

deelbelang, combineren zij dat met een mindere mate van gebondenheid aan het deelbelang. Dat dempt de bepalendheid van het deelbelang voor het stemgedrag bij de azc-kwestie, waarbij we bij R6 zien dat het stemgedrag overeenkomt met het deelbelang en dat R12 een verdeelde achterban had en daarmee dus als gemachtigde werd aangewezen op de eigen afweging als politicus. Kortom, de rolopvatting is invloedrijk bij deze respondenten, maar het heeft geen enorme invloed vanwege dat zij hun eigen afweging het meest relevant vinden.

4.3 De invloed die opleidingsniveau heeft op de preferenties en de rolopvatting van respondenten

Van de negen nee-stemmen waren er vijf van hoogopgeleiden, twee van middelbaaropgeleiden en twee van laagopgeleiden. Van de voorstemmen waren er acht van hoogopgeleiden en één van een middelbaar opgeleide respondent. Alhoewel over deze casussen te zien is dat meer hoogopgeleiden voor een azc stemmen dan middelbaar en laagopgeleiden, zijn de casussen veel te klein om hier iets relevant over te zeggen. Het gaat bij deze semigestructureerde interviews immers ook niet om statistische uitspraken te doen, maar om mechanismen beter uit te leggen doordat respondenten lang aan het woord geweest zijn over hun stemgedrag. Dus alhoewel er een scheidslijn is qua stemgedrag, is dat met zo'n kleine N totaal niet relevant. Hierbij moet ook bedacht worden dat de respondenten geselecteerd zijn, waar binnen variabelen naar diversiteit is gezocht.

In het conceptueel model is aangegeven dat opleidingsniveau invloed zou hebben op de rolopvatting van gemeenteraadsleden en op de preferenties over migratie. Wanneer respondenten uit zichzelf iets over opleidingsniveau zeiden, dan ging het vaak over opleidingsniveau van de kiezers. R1 (D66, hoogopgeleid, voor) wees bijvoorbeeld niet direct naar de opleidings-scheidslijn, maar wel naar het goed hebben in het algemeen: *'Als je het dan zelf moeilijk hebt, dan snap ik ook dat het moeilijker is om dan iets te doen voor iemand anders.'* R4 (Lokale partij, hoogopgeleid, tegen) wees ook impliciet naar opleidingsniveau: *'Het is echt een volkswijk, het is al kleiner geworden, maar daar zit toch echt wel een publiek, de onderkant van de samenleving. Die hebben ook demonstraties op poten gezet.'* Ook R5 (CDA, hoogopgeleid, voor), uit dezelfde gemeente als R4, wees op de status van deze wijk: *'is ook een beetje een sociaal-zwakkere wijk.'* In lijn hiermee is de opmerking over hoe je kunt inspelen op de voorstanders van een azc als gemeenteraadslid: R7 (Lokale partij, tegen) *'Maar je kunt ook op de bevolkingsgroep, hoe moet ik die karakteriseren, de nette (inwoner van de gemeente van de respondent), daar kun je ook op inspelen'*. Kortom, de inwoner van de gemeente die het goed heeft, is vaker voor een azc. De teneur is bij respondenten over kiezers: zij die het goed hebben in de gemeente zijn vaker voor een azc, de sociaal-zwakkere vaker tegen.

Een aantal respondenten begon ook over de invloed van opleidingsniveau op henzelf. R4 (Lokale partij, tegen) werd voorgelegd dat iedereen in de gemeenteraad het principe had ondertekend om asielzoekers op te vangen. R4 stelde daarover: *'Van alles kan en mag. Waar het aan ligt is een heel lastige, dat is wel een goede vraag en een heel interessante. Ik weet niet wat het is, werkomgeving of... Wij doen ook niet alles goed, laat het duidelijk zijn, wij maken ook missers. Daar gaat het niet om, maar we zijn wel volks en staan tussen de mensen. En dan ben je nog prima benaderbaar, laagdrempelig. Opleidingsniveau zegt niet altijd alles, beide kanten op niet, maar als jij in de robotica zit op het (plek in de gemeente van de respondent), academisch geschoold bent...'* R4 vervolgt: *'Dat is wel in zo'n dossier ook. Zij zijn er niet voor de mensen. En dan krijg je heel andere informatie tot je dan die anderen dat hebben. Een uitzondering daargelaten. En dan dat maakt dat je een compleet ander beeld hebt.'* R4 beschrijft dat iemands opleidingsniveau en werkomgeving tot een bepaalde informatiepositie en beeldvorming leidt, die van invloed is op het stemgedrag bij de azc-discussie. De hoogopgeleide kringen van gemeenteraadsleden leidt dan ook tot bepaald

stemgedrag. R4 stelt dan ook over de gehele gemeenteraad: *'Wij zitten in een bubble.'* R7 stelde over de de SGP en opleidingsniveau in het algemeen het volgende: *'Zo'n SGP, die heeft soms weleens PVV-achtige trekjes.'* *'Dat heeft meer met opleidingsniveau en dergelijke te maken dan met politieke opvattingen. Daar zitten ook wel een paar gestudeerde mensen bij die zorgen dat dat soort uitingen natuurlijk niet altijd naar buiten komen.'* Dit is een uiterst relevant citaat, omdat wat R7 impliceert is dat hoogopgeleide raadsleden zorgen dat PVV-sentimenten over azc's niet naar buiten komen in een gemeenteraadsbesluit omdat van tevoren die hoogopgeleide respondenten als het ware die PVV-sentimenten van minder hoogopgeleide gemeenteraadsleden of kiezers tegenhouden. R9 (SGP, hoogopgeleid, voor), de gemeenteraadsfractie waar R7 op doelt, stelt ook openlijk dat het PVV-sentiment in zijn partij zit over asielzoekers: *'Enerzijds heb je de principiële keuze ook wel van het rechtse gedachtegoed van Wilders, het PVV-gedachtegoed, en heel eerlijk gezegd: in onze achterban kom je dat hier en daar nog wel tegen. Dus landelijk zeker', 'Nou, de angst voor een stukje Islamisering van Nederland is ook in onze achterban wel hier en daar aanwezig.'* De vraag die dit voorbeeld opwerpt is dus hoogopgeleide raadsleden de boventoon voeren in de besluitvorming wat een fractie gaat stemmen?

Wanneer respondenten zelf voorgelegd kregen dat ze hoogopgeleid waren, stelden ze dat ze contact hadden met verschillende groepen in de samenleving. R4 (Lokale partij, hoogopgeleid, tegen) *'Ik ben zelf ook iemand die op straat is opgegroeid. Ik kan goed met die mensen en allerlei mensen omgaan. Ik ben wat dat betreft net een Kameleon. Ik spreek de taal van de mensen en ik ben wel volks.'* Een ander voorbeeld is R5: *'Ik ben dan redelijk opgeleid, maar ik ben gewoon een (inwoner van de betreffende gemeente) die op zondag een balletje trapt.'* (Stikvoort, 2018)

Tussenconclusie opleidingsniveau

Respondenten gaven met name aan dat opleidingsniveau onder inwoners een relevante factor is in het voor of tegen een azc zijn. Het idee dat meerdere respondenten hebben is dat naarmate iemand het 'goed' heeft, zij eerder voor een azc zijn. Één respondent gaf aan dat hij verwachtte dat opleidingsniveau een grote invloed heeft op de werkomgeving van het gemeenteraadslid, waarbij hoogopgeleide raadsleden een heel andere beeldvorming en informatiepositie hebben. R4 omschreef zijn gemeenteraad dan ook als een bubble. Een ander gemeenteraadslid omschreef dat opleidingsniveau ook in fractieberaad van belang is, omdat de gestudeerde mensen de wat meer populistische sentimenten in de SGP in toom houden. Zowel bij de informatiepositie van gemeenteraadsleden als bij wie invloedrijk zijn op de besluitvorming in de fractie werd gewezen naar opleidingsniveau.

4.4 Fractievorgzaamheid

4.4.1 Fractiedisciplinerings

In de tot nu toe beschreven verklarende factoren lijkt het grotendeels alsof stemgedrag een individuele aangelegenheid is. Het idee dat een gemeenteraadslid volledig individueel zijn of haar stemgedrag bepaalt, is echter niet het beeld dat respondenten schetsen. R18 stelt hierover: R18 (SP) *'Uiteindelijk vertegenwoordig je die mensen volgens de kieswet als persoon, als praktijk vanuit een partij met een grondvisie, idealen en een verkiezingsprogramma.'* *'Kijk, misschien een uitzondering voor Geert Wilders, van ik stem op Geert. Voor de rest, mensen stemmen niet op poppetjes, maar op partijen. Maar de kieswet gaat uit van poppetjes en niet van partijen. Dat is natuurlijk het rare erin.'* Kortom, bij stemgedrag moet dus ook gekeken worden naar de invloed van partijen.

Wat in ieder geval valt te ontwaren, is een grote mate van fractie-eenheid bij stemmingen

over azc's. Twee respondenten zaten in een lokale fractie die hoofdelijk stemden over dit vraagstuk, twee respondenten zaten in een eenmansfractie en veertien respondenten zaten in een fractie met volledige fractie-eenheid. Het ging hierbij ook om een lokale fractie met acht gemeenteraadsleden, waarbij beide respondenten uit die raadsfractie aangaven dat er (uiterst) linkse en (uiterst) rechtse raadsleden inzaten. Desondanks stemden zij hetzelfde. Een reden voor fractie-eenheid is ook het steunen van de portefeuillehouder binnen de gemeenteraadsfractie. Respondenten werden expliciet ook gevraagd naar fractievolgzaamheid. Het ging hierbij om twee zaken: de redenen waarom er fractie-eenheid is en bij welke onderwerpen dit plaatsvindt.

Over het eerste aspect gaven respondenten het volgende aan: R2 (D66) *'Je kunt ook wel zien dat er als partij belang bij is om één standpunt uit te dragen. Anders wordt het ook lastig om uit te leggen aan je kiezers. Het maakt politiek wel heel moeilijk als je in grote lijnen niet hetzelfde stemt.'* R5 (CDA) vertelt dat er een verklaring is getekend bij hun fractie dat wanneer iemand het niet eens is met de fractie, diegene de zetel moet teruggeven aan de partij. R6 (ChristenUnie) noemt twee voorbeelden waar ze anders denkt dan de gevoerde fractielijn, maar R6 zal altijd haar bezwaren opzij zetten en meestemmen met de fractie.¹⁴³ Dat is een hoge mate van partijloyaliteit, waarbij individuele voorkeuren (ook over een azc) niet uitmaken maar gekeken moet worden naar het fractie- of partijstandpunt. R8 (Lokale partij) die uit dezelfde raad komt als R6, geeft ook aan dat individuele raadsleden bij sommige onderwerpen anders denken dan de fractie, maar toch meestemmen met de fractielijn. Uit diezelfde gemeenteraad stelt R9 (SGP) dat de fractie-eenheid niet altijd met partijloyaliteit heeft te maken, maar ook te maken heeft met een grote gemene deler zoals religie. Op fractiediscipline bij het onderwerp azc wijst ook R11 (Persoonslijst): *'Maar volgens mij is er wel fractiediscipline geweest, er is geen fractie die verdeeld heeft gestemd.'* *'Ik weet wel dat binnen de (lokale partij) dat er een stevige discussie heeft plaatsgevonden. Uiteindelijk hebben ze wel als 1 fractie hebben gestemd.'* Ook R12 wijst op een grote mate van fractiediscipline: R12 (VVD) *'Wij in ieder geval hebben fractiediscipline. Dat betekent dat je in principe doorpraat net zolang tot we overeenstemming hebben bereikt.'* Over hoofdelijk stemmen stelt R12: *'Het is verwarrend naar de burger.'* Het meest herkenbaar legt R18 (SP) uit waarom partijen bij stemgedrag zo belangrijk zijn: *'Stel ik zou me niet verkiesbaar stellen voor de SP maar ik doe mee onder de lijst (naam van de respondent), ik weet zeker dat ik niet gekozen word, terwijl ik vorige keer was ik de lijsttrekker van de SP en dan word je wel gekozen. Dus die mensen kiezen niet op (naam van de respondent) omdat ze (naam van de respondent) zo tof vonden, maar kiezen de SP omdat de SP bepaalde standpunten heeft waar zij achter staan of ze een bepaalde linkse ideologie hebben.'* Ook R14 geeft aan dat kiezers niet stemmen op basis van personen bij lokale partijen: R14 (Lokale partij) *'Kiezers hebben ons gekozen op basis van het verkiezingsprogramma. Op de houding en de mening van de partij'*. Kortom, fractievolgzaamheid komt voort vanuit de perceptie dat de gemeenteraadsleden hun mandaat

---

¹⁴³ Respondent R6 (ChristenUnie) gaf twee voorbeelden in één citaat. R6: *'We zijn heel lang aan het klungelen of er een bibliotheek moet komen. Waar die dan moet komen en hoeveel die moet kosten. En bibliotheken zijn niet meer van deze tijd, er moet dan theater in komen. Enorm gedoe geweest. Dat is iets waarvan wij aan het begin van de periode van hebben gezegd: wij gaan voor een nieuwe bibliotheek, die moet in het centrum van X komen. En gaandeweg de rit denk ik echt van... pffffff...volgens mij moeten we het helemaal niet willen. Wat een gezeik allemaal. Waarom gaan we er eigenlijk voor? Ik ben heel erg aan het twijfelen geweest maar eigenlijk moet je wel vasthouden aan het standpunt, want het was een redelijk concreet standpunt wat je in je verkiezingsprogramma hebt aangegeven. Een andere die nog gevoeliger ligt: betaald parkeren op zondag. Ik zou zeggen: laat iedereen lekker betalen '...'. Dat soort heel gevoelige onderwerpen kan het heel goed zijn dat je in je verkiezingsprogramma daar een heel duidelijk standpunt over in hebt genomen. En dan vinden wij dat je daar aan vast moet houden.'*

ontlenen aan de partij.

Bij welke onderwerpen met eenheid wordt gestemd, zijn twee verschillende visies over: de visie dat het vooral gebeurt bij politiek-ongevoelige onderwerpen en de visie dat het voorkomt bij politiek-gevoelige onderwerpen. Kortgezegd, is de fractiediscipline groter bij belangrijke onderwerpen of bij minder belangrijke onderwerpen?

Het eerste idee is dat hoofdelijk stemmen vooral bij minder-politiek gevoelige onderwerpen voorkomt. R18 (SP) weersprak dit idee door een voorbeeld te geven dat R18 het oneens was met de fractielijn, maar meestemde met de fractie omdat hij het onderwerp niet belangrijk genoeg vond. Ook R10 (Lokale partij) gaf aan dat R10 haar fractie bij een politiek ongevoelig punt verdeeld heeft gestemd. Het tweede idee (fractiediscipline groter bij politiek-gevoelige onderwerpen) wordt gesteund door R2, R3 en R5. Zij stellen onder andere: R2 (D66) *'Dan zie je ook dat naarmate de politiek druk toeneemt worden de belangen groter, dan wordt daar ook mee regie op gevoerd. Als er hoofdelijk wordt gestemd gaat het vaak om dossiers die er niet zo toedoen denk ik. Of waar het niet zoveel verschil maakt.'*, R5 (CDA) *'Maar op dit soort majeure thema's hebben we een goede discussie met elkaar in de fractie, maar op een gegeven moment zeggen we: dit is de lijn, hier gaan we achter staan. In die belangrijke besluiten hebben wij daar als CDA-fractie altijd één geluid laten horen.'*

R13 (D66) verwachtte dat juist bij lokale politieke partijen er toch binnen dit dossier hoofdelijk zou worden gestemd: *'Bijvoorbeeld bij de (grote lokale partij), een lokale partij met mensen van allerlei politieke gezindten. Bij wijze van de Partij voor de Dieren tot de PVV, die sluiten zich aan bij een lokale fractie.'... 'Ik kan mij goed voorstellen dat bij politiek gevoelige onderwerpen er verschillend over wordt gedacht.'* Toch blijkt dit niet uit het onderzoek. Ondanks dat de meeste respondenten aangeven dat met name bij politiek-gevoelige onderwerpen het leidt tot hoofdelijk stemmen, is er alleen bij R16 en R17 hoofdelijk gestemd binnen de azc-discussie. Enkel is daarbij nog de vraag in welke mate die hoofdelijke stemming ook iets individueels was. Namelijk: R16 (Lokale partij) *'uit piëteit met de asielzoekers stemt één van ons voor, we vinden wel dat we moeten helpen.'* Zelfs dan lijkt de hoofdelijke stemming een uitkomst te zijn van hun collectieve fractiestandpunt. (Stikvoort, 2018)

4.4.2 Coalitievulzaamheid

In dit onderzoek kwam ook de mate waarin een gemeenteraadslid uit de coalitiepartijen zich commiteert aan de coalitie naar voren als mogelijk invloedrijk op stemgedrag. Coalitiediscipline komt voort uit de gebondenheid van gemeenteraadsliden van de coalitiefracties aan het coalitieakkoord. Echter was in het geval van de azc-discussie dit niet relevant, omdat in geen enkel coalitieakkoord iets stond over het bouwen van azc's. De migrantencrisis viel namelijk buiten verkiezingstijd. R15 had weinig moeite dat het buiten verkiezingstijd viel: R15 (CDA, voor) *'Het was vlak na verkiezingen, kwam dat even goed uit.'* R12 (VVD, tegen) stelt met name dat het debat anders gevoerd zou worden in verkiezingstijd: *'Dan hadden wij namelijk denk ik wel wat populistischer ook in onze uitlatingen geweest. Dat gok ik, omdat je dan ook zoekt naar gratis veel media-aandacht.'* De grote asielstroom van asielzoekers naar Nederland ontstond na de gemeenteraadsverkiezingen en het maken van coalitieakkoorden, waardoor er relatief weinig coalitie-eenheid en coalitiediscipline was. In geen enkele gemeenteraad stonden de coalitiepartijen lijnrecht tegenover de coalitiepartijen. Bijna alle respondenten, waarvan sommigen expliciet (R10, R10, R11, R12, R13, R15) gaven aan dat er geen coalitiediscipline was en veelal geeneens coalitie-eenheid. R15 (CDA, coalitiepartij) schetst het treffend: R15 *'Het was niet echt een oppositie-coalitiedingetje. GroenLinks zat in de oppositie en was erg voor.'*

Desondanks geeft R4 wel aan dat het voor zijn fractie niet makkelijk was om als enige coalitiepartij tegen te stemmen. R4 (Lokale partij, coalitiepartij): *'Als je als enige in een coalitie afwijkt dan maakt dat het lastig.'* Daarnaast geeft R16 ook aan dat er wel nadelen zitten aan het in de oppositie zitten qua bijvoorbeeld de informatiepositie over een te stichten azc. R16 (Lokale partij, oppositiefractie): *'Nou niet, dat is natuurlijk de arrogantie van een coalitie. Die hebben de meerderheid, dus de helft plus één heeft sowieso gelijk. Dus er wordt niet overlegd met de oppositie. Dus dat komt als een koude douche.'* Één respondent, R7, stelt wel expliciet dat coalitiediscipline een rol speelt bij deze azc-discussie: R7 (Lokale partij, oppositiefractie) *'De coalitie, zeker wel, maar daar kom je nooit iets over te weten. Omdat ze dat goed binnenkamers houden.'* (Stikvoort, 2018)

Tussenconclusie fractievolgzaamheid

Een aantal respondenten geeft aan dat er expliciet fractiediscipline is binnen hun gemeenteraadsfractie en is er bij diverse respondenten het besef dat zij namens de partij in de gemeenteraad zitten en niet namens henzelf. De invloed van fractiediscipline en partijen is zeer relevant om mee te nemen richting het verklaren van stemgedrag van gemeenteraadsleden bij azc's. Dit omdat alhoewel volgens de meeste respondenten bij politiek-gevoelige onderwerpen er weleens hoofdelijk gestemd wordt, dat bij stemmingen over azc's ondanks dat nauwelijks lijkt te gebeuren. Coalitiediscipline speelde niet bij het stemgedrag van vrijwel alle respondenten bij dit onderwerp. Een grote rol speelt hierbij dat toen de coalitieakkoorden gemaakt werden de azc-discussie niet speelde.

4.5 Overige factoren die een rol spelen bij het komen tot stemgedrag

4.5.1 gemeentelijke ervaring met een azc

Waar wel veel respondenten op wezen, was de ervaring die de gemeente al had met azc's en hoe dit hun stemgedrag beïnvloedde. In de meeste gevallen werd op een positieve manier verwezen naar de ervaring die de gemeente had met een azc. Een aantal relevante voorbeelden: R1 (D66, voor) *'Ik bedoel, we waren bekend met een azc. We wisten dat dat betekent voor je gemeente. We hadden al tien jaar een azc in onze gemeente, dus dat maakt zo'n debat toch makkelijker dan in een gemeente die geen azc heeft.'*, R8 (Lokale partij, voor) *'Het ligt er al, de infrastructuur is er al, het gemeengoed is al ingedaald. Dat er al een azc is. Onderwijshuisvesting was er al op afgestemd. Dus alle bouwstenen liggen.'* Naast deze citaten gaven meer respondenten, zoals R9 en R6, ook blijk van positieve ervaringen met een azc in de gemeente.

Daarentegen zijn er ook negatievere ervaringen met een azc. Over een negatieve ervaring met een azc in de gemeente zijn twee voorbeelden: R16 (Lokale partij, tegen) *'En er zijn behoorlijk wat problemen geweest, maar dat mag niet gezegd worden. Daar is een heel boek over. Politie heeft doodslag, diefstal, dan zegt natuurlijk het College: valt wel mee, maar als je 52 keer moet komen opdaven of meer, 104 keer in een jaar als politie, voor de meest uiteenlopende zaken, vind ik dat niet zo weinig eerlijk gezegd.'* R17 uit dezelfde lokale fractie geeft een ander beeld: R17 (Lokale partij, tegen) *'Er zijn ook relatief weinig incidenten',* maar deelt wel een negatieve ervaring met het vorige azc binnen de gemeente. *'Maar ik zit op een school voor middelbaar onderwijs (als docent, red.) en daar heb je een heleboel jonge meiden die aandacht geweldig vinden en in het verleden hadden we in het azc heel veel jonge mannen.'* *'Ja, en die meiden vonden het helemaal geweldig die aandacht. Wij als volwassenen, als school, moesten op een gegeven moment letterlijk gaan patrouilleren omdat die meisjes niet zagen wat ze deden.'*

Kortom, alhoewel twee respondenten negatieve voorbeelden geven van de ervaring die zij

hebben met een azc, waren zij principieel voorstander van asielopvang en hebben zij om andere redenen tegengestemd. De meeste respondenten waren positief over de ervaring met een azc. (Stikvoort, 2018)

4.5.2 De invloed die individuele betrokkenen hebben op het stemgedrag van respondenten

De meeste voorbeelden die respondenten geven over individueel handelen bij het stichten van azc's gaat over de burgemeester. R7 (Lokale partij, tegen) besteedt het meeste aandacht aan de rol van de burgemeester: *'Die burgemeester was qua persoonlijkheid en type bestuurder, was het een dominante man en ten tweede is het een heel politieke burgemeester.'... 'Omdat die in de wereld zat van migratie.', 'Dan snap je wel dat hij in (gemeente van de respondent) wel even goede dingen moest doen.'* Ook R9 bevestigt deze grote rol: *'die heeft wel een hele stempel gedrukt hier.'*

In een andere gemeente wordt ook gewezen op de rol van de burgemeester, die een gemeenteraadsvergadering over de mogelijke komst van een azc heeft stilgelegd. R11 (Persoonslijst, tegen) *'De burgemeester heb ik heel erg laf genoemd in dit dossier. Toen twee mensen zeiden dat ze een beetje de kriebels hadden, heeft hij de hele vergadering afgelast. Dat was niet nodig geweest.'* *'De sfeer heeft (de burgemeester) zelf geschapen.'... '(De burgemeester) heeft een bepalende rol gehad in dit dossier', R12 (VVD, tegen) 'De burgemeester is ook wel het type dat in sommige dossiers heel persoonlijk zit, dat zit hij ook wel in dit dossier. Hij vond het belangrijk dat dit er wel kwam en dat we iets deden. Iets extra's deden en dan trekt hij zicht dat soms ook persoonlijk aan.'* Desgevraagd aan R12 of het handelen van de burgemeester het stemgedrag heeft beïnvloed: *'Ik denk qua uitkomst niet hoor, maar wel hoe het geland was daarna in de stad.'*

Verder beginnen respondenten over drie relevante individuen: twee COA-medewerkers en één onafhankelijk voorzitter van een bewonerscommissie. R5 (CDA, voor) gaf aan over de onafhankelijk voorzitter dat het een ervaren bestuurder was die besloten had dat veiligheid geen onderwerp was dat besproken mocht worden. Dit heeft de stemming van R5 niet beïnvloed, want R5 stemde zonder twijfel voor, maar vond hij wel een slechte keuze. Verder werden er nog door twee respondenten een negatieve en een positieve opmerking gemaakt over COA-medewerkers: R6 (ChristenUnie, voor) *'Echt een dame waar we met z'n allen heel trots op zijn, zij weet de regels en houdt zich aan de regels, maar echt een vrouw met een waar hart. Dat kon je aan haar merken.'*, R14 (Lokale partij, tegen) *'Je merkt dat het COA slecht bereikbaar was en dat er weinig informatie was.'... 'Maar dat wij op een gegeven moment contact hebben met mensen van het COA, en wij merken dat de langst werkende COA-medewerker op dat moment negen maanden zat, langstwerkende, dat kan nooit goed zijn.'* Zo zien we kortom dat individuen richting kunnen bieden aan een nog duidelijke voorstem of tegenstem, maar het geen voorname reden is geweest om tegen of voor te stemmen. (Stikvoort, 2018)

4.5.3 De invloed van incidenten

Incidenten vonden met name plaats in twee van de vier gemeenten waar respondenten vandaan komen. De vier respondenten uit dezelfde gemeente (R2, R3, R4, R5) begonnen over meerdere incidenten: R3 (SP, voor): *'Er zijn ook varkenskoppen opgehangen waar het AZC komt.'* R3 (SP, voor) *'Op een gegeven moment bij de raadsvergadering liep er beveiliging en recherche rond dat je de druk boven je voelt hangen.'*, R5 (CDA, voor) *'We hebben zelfs een vergadering in het stadhuis gehad met rondom ME-busjes.'* Ook stellen R3, R4 en R5 dat er van bedreigingen sprake is geweest: R3 (SP, voor) *'Ik weet dat één partijgenoot, dat is dan geen fractiegenoot, die voor gedemonstreerd heeft, die is ook bedreigd telefonisch.'*, R4 (Lokale partij, tegen) *'Ook bedreigingen heb ik mee te maken gehad op dit dossier.'*, (over een telefonische bedreiging) *'Vuile, vieze teringhond, ik kom bij je langs. En wat is*

dit? Wat heb je gedaan? Vieze flikker, zo die taal.’, R5 (CDA, voor) *‘Maar (de wethouder) woont zelf in (de wijk van de locatie), ertegenover. (De wethouder) heeft thuis ook wel het een en ander gemerkt dan in de bedreigende sfeer. De besluitvorming was al geweest, maar is natuurlijk niet leuk in een gezin met jonge kinderen.*’. Hierbij is dus regelrecht sprake van bedreigingen richting gemeenteraadsleden, ook in de besluitvormingsfase. Of het hen heeft beïnvloed zeggen ze stellig: R3 (SP, voor) *‘Volgens mij is er niemand gezwicht voor de druk*’, R4 (Lokale partij, tegen) *‘Nee, absoluut niet.*’ Ondanks dat deze respondenten aangeven niet gezwicht te zijn voor de druk, komen hun verhalen over als een roerige periode waarbij gemeenteraadsleden lastig zonder last konden stemmen. R3 (SP, voor) vat het samen: *Het was geen prettige tijd.*’.

De gemeente waar R10, R11, R12, R13, R14 vandaan komen heeft te maken gehad met een gemeenteraadsvergadering die stil werd gelegd omdat burgers stapij maakten. Over dit incident zeggen zij: R10 (Lokale partij, tegen) *‘Nou, het was best heftig. Ze zijn echt binnengedrongen.*’, R13 (D66, tegen) *‘Als dat geen doorgang kan krijgen (gemeenteraadsvergadering, red.), dan vind ik dat een tragisch dieptepunt.*’, R14 (Lokale partij, tegen) *‘Naast mij kwam er een microfoon vrij en dacht een slimme meneer die microfoon te pakken. Het enige wat ik deed was mijn hand ervoor schuiven en toen kreeg ik meteen een arm in mijn nek. Dat is gewoon prima, want ik laat me niet wegdrücken. Er gebeurde niks, maar je denkt wel: waar gaat het heen?’*, R12 (VVD, tegen) *‘We zien dat mensen die ergens tegen zijn komen, de mensen die voor zijn komen niet en vinden het goed, de mensen die tegen zijn komen.*’, R11 (Persoonslijst, tegen) *‘Er is bewust door een lokale partij in deze raad een achterban gemobiliseerd onder valse voorwenselen.*’. De burgemeester stelde in deze gemeente dat hij dacht dat partijen die tegenstemden zich hebben laten leiden door onder andere het *‘felle debat*’.¹⁴⁴ R8 (Lokale partij, voor), andere gemeente) lijkt ook naar deze burgemeester te refereren: *‘een burgemeester verklaarde dat het stemgedrag beïnvloed zou kunnen zijn door de druk van buitenaf.*’.

R10 (Lokale, partij tegen) stelt over de uitspraak van de burgemeester: *‘Ja, dat denk ik ook wel.’ ‘Het is niet alleen omdat mensen zich bedreigd voelen, maar ik denk ook dat mensen ook een bepaalde stem hebben gegeven omdat ze dan denken dat ze dan mensen achter zich krijgen. Het is ook eigenlijk campagnevoeren dan.*’. De duidelijke vorm van incidenten die invloed hebben is als gemeenteraadsleden voor de druk en de commotie gezwicht zijn. R10 (Lokale partij, tegen), R12 (VVD, tegen) en R14 (Lokale partij, tegen), die met het hun fractie meerdere keren hebben vergaderd voor zij tot een besluit kwamen, stellen dat het hen of hun fractie niet heeft beïnvloed: R10 *‘Nee, absoluut niet.*’, R12 *‘Wij hadden dit standpunt al, klaar.*’, R14 *‘Ja, ja, ja, maar niet bij onze partij.*’

Wat een zeer relevante uitkomst is dat drie respondenten stellen dat andere gemeenteraadsleden wel gezwicht zijn qua stemgedrag door incidenten: R10 (Lokale partij, tegen) *‘Dat zou kunnen. Ik sta niet in hun schoenen.*’, R12 (VVD, tegen) *‘Het kan bij andere partijen wel reden geweest zijn om toch anders te stemmen, dat weet ik niet. Het zou kunnen, want het was wel heftig.’ ‘Bij minder uitgesproken partijen dit in de overweging mee heeft gespeeld.*’, R13 (D66, tegen) *‘Ik durf de stelling aan dat door de commotie en mede door het stilleggen van de vergadering, dat het stemgedrag van partijen heeft beïnvloed.*’, (R14, Lokale partij, tegen) *‘Laten we het zo zeggen, dat is keihard wat ik zeg, we moeten elkaar geen mietje noemen. Ik denk dat er wel raadsleden gezwicht zijn. Daar ben ik echt van overtuigd, ik ga geen namen noemen. Ik denk dat een aantal onder druk omgedraaid zijn.*’.

Twee respondenten begonnen over de oorzaken achter dat gemeenteraadsleden zich bij hun

---

¹⁴⁴ Vanwege het trachten van zo anoniem mogelijk te blijven hier geen referentie

stemgedrag door incidenten laten leiden. Zij geven aan: R2 (D66, voor) *'Kijk als je opzoek bent naar duiding of externe druk invloed heeft op je besluit '...'Dat heeft te maken met de hardheid van het principiële besluit dat je hebt genomen.'*, R11 (Persoonslijst, tegen) *'Op het moment dat je de kennis mist, dan schakelt men graag over op onderbuikgevoelens en burgerlijk cliëntelisme. Dat de burger zegt en wij doen het wel. En als er 200 mensen staan te schreeuwen in een raadszaal, is dat dus blijkbaar de mening van (de inwoners van de gemeente van de respondent). Terwijl er (tussen de 50.000-100.000) gewoon thuiszaten.'* Kortom, incidenten hebben wel degelijk invloed op stemgedrag. (Stikvoort, 2018)

4.5.4 De invloed van het NIMBY-effect

Het 'Not In My Backyard'-effect houdt in dat mensen zich tegen de komst van iets keren wanneer het in hun buurt wordt geplaatst, in hun spreekwoordelijke achtertuin. Hiervoor kwam het citaat al aan bod bij wat R4 (Lokale partij, tegen) hierover aangaf: *'En eerlijk gezegd is (dorp in de gemeente van de respondent) ook het kiesdistrict van onze partij. Het (beoogde locatie voor het azc) ligt daar ook '...' En nou zeg ik: dat is ons dorp en ons stadsdeel. Maar wij doen het daar electoraal gezien goed. Wij hebben daar ook veel kiezers zitten. Die vertegenwoordig je ook. Het heeft geen hoofdrol gespeeld maar ook een rol.'*

Een azc moet altijd in iemands buurt komen, tenzij een gemeente het ver van de mensen af wil plaatsen. In de meeste gevallen komt een azc altijd bij bepaalde inwoners in de buurt. Respondenten begonnen vaak over het NIMBY-effect: R3 (SP, voor) *'De meeste mensen zeggen als het in je achtertuin komt, dan ben je niet blij. Makkelijk zat. Dat zou niemand zijn.'*, R12 (VVD, tegen) *'Maar zo werkt het wel. Als je dat in die wijk had neergezet, dan zou je echt problemen krijgen.'*, R14 (Lokale partij, tegen). *'Mensen willen van alles, als het maar niet in hun achtertuin is. Mensen willen meer woningen: dat stuk land; perfect, maar dat is m'n achtertuin, nee, nee nee.'*, R15 (CDA, voor): *'Maar wij zijn dus allemaal gastvrij tot het je buurman wordt en dan wordt het een ander verhaal.'*

Vanwege het lasthebbersmodel dat R4 aanhangt, heeft het NIMBY-effect op hem invloed. Andere respondenten geven aan dat NIMBY het vooral inwoners beïnvloed, niet gemeenteraadsleden. R12 heeft het NIMBY-effect, zij het minder sterk dan bij R4, wel laten meewegen in haar stemgedrag omdat in de voorgenomen wijk echt problemen zou krijgen met inwoners als je een azc zou plaatsen. (Stikvoort, 2018)

Tussenconclusie overige factoren

De overige factoren zijn van belang om het stemgedrag beter te begrijpen, maar verklaren niet als voornaamste reden het stemgedrag. Ze geven echter wel context aan het stemgedrag en hangen vaak samen met andere factoren, waardoor het stemgedrag nog beter kan worden verklaard. Van de overige contextfactoren hebben ervaring hebben met een azc in de gemeenten, incidenten en het NIMBY-effect het meeste invloed op stemgedrag. Gemeenten die al eerder ervaring hadden gehad met een azc, waren a priori gemiddeld positiever over een nieuw te bouwen azc. Dat beïnvloedt hun stemgedrag. In de gemeente met het grootste incident stellen drie van de respondenten expliciet dat incidenten een voornaamste reden geweest is om tot bepaald stemgedrag te komen bij bepaalde gemeenteraadsleden. Het is bovendien belangrijk om te vermelden dat de incidenten niet licht waren. Verder trad het NIMBY-effect in elke gemeente vooral bij de inwoners op, maar vervolgens hebben twee respondenten het ook meegewogen in hun stemgedrag. Bij de respondent waar het een factor van belang was, speelde het NIMBY-effect in de buurt waar veel kiezers van de respondent woonden.

Hoofdstuk 5: Analyse en conclusie: eendimensionale theorie, multidimensionale werkelijkheid

Het stemgedrag over de mogelijke komst van asielzoekerscentra bleek niet eenvoudig om te onderzoeken, omdat respondenten een heel palet aan redenen en (lokale) contextfactoren noemden bij hun afwegingsproces om tot een voor- of tegenstem te komen. Daarbij speelden ook extra factoren een rol die in het conceptueel model niet aan bod kwamen. Omdat veel respondenten verschillende factoren en argumenten naar voren brachten bij hun standpuntbepaling, is er niet één panacee die het stemgedrag verklaart. De simplistische benadering van dat er één of twee allesbepalende verklarende factoren zijn bij het stemgedrag bij azc's bleek weerbarstig in de gemeentelijke praktijk. Hierbij speelt dat bepaalde factoren invloed op elkaar hebben. Het komen tot bepaald stemgedrag is voor sommige uitgesproken respondenten eenvoudig geweest, maar bij veel respondenten ook een ingewikkeld proces waarbij niet één factor te noemen is. Bovendien werd er bij het besluit om voor of tegen te stemmen vaak niet over één nacht ijs gegaan en werden voor- en nadelen afgewogen. Derhalve bood richting in dit onderzoek om respondenten te vragen wat hun voornaamste reden was waarom zij tegen of voor hebben gestemd. Bij de uitspraken over stemgedrag moet rekening gehouden worden met een complex besluitvormingsproces bij een politiek-gevoelige kwestie die veelal veel aandacht genoot van de media en bij inwoners. Wat relevant is, is dat de lokale discussie over migratie lang niet alleen maar over principes gaat, maar ook over praktische bezwaren gaat die landelijk minder een rol spelen. Dit heeft te maken met het meer technisch-uitvoerende karakter van de gemeente. Wat in het theoretisch kader al naar voren kwam bij onderzoek van Denters was dat in de gemeenteraad minder besloten zou worden over het euthanasie-probleem (principediscussie) dan over de lantaarnpaal (praktische discussie). Wat er gebeurt bij migratie op lokaal niveau is dat het zowel als een principediscussie wordt gevoerd (het euthanasie-probleem) als een praktische discussie (de lantaarnpaal). Het gaat namelijk zowel over principiële punten over opvang van asielzoekers als over aantallen en gebouwen die geregeld moeten worden omtrent een azc in de gemeente. De onderzoeksvraag die in deze scriptie centraal stond, was:

Wat bepaalt het stemgedrag van gemeenteraadsleden over asielzoekerscentra tijdens de migrantencrisis?

De rol die preferenties over migratie had was groot: in vrijwel alle gevallen was het de voornaamste reden om voor of tegen te stemmen. Die verklarende factor, 'preferenties over migratie', was ook aangebracht in het conceptueel model. Onder de preferenties vielen in dit onderzoek zowel principiële argumenten als organisatorische, procedurele argumenten en argumenten op basis van bestuurlijke verhoudingen. Voor negen van de achttien respondenten (allen voor een azc in hun gemeente) waren principes ten aanzien van het asielzoekersvraagstuk leidend om tot een ja-stem te komen en voor negen respondenten waren praktische argumenten leidend om tot een nee-stem te komen. De preferenties over migratie vormen hierbij een weegschaal van de principiële en praktische argumenten tezamen, die afgewogen bij elkaar tot een netto negatief of positief oordeel leiden over een azc. Relevant voor het onderzoek is dat alle respondenten aangaven niet principieel tegen een azc te zijn, maar de bezwaren opwogen tegen hun principes om asielzoekers op te vangen. Daarbij is ook voor veel voorstanders relevant dat ondanks hun principes over asielopvang leidend waren, zij wel procedurele en organisatorische beren op de weg zagen. De in het conceptueel model aangebrachte verklarende factor 'preferenties over migratie' is dan ook, allicht vanzelfsprekend, een uiterst relevante factor om stemgedrag van gemeenteraadsleden bij de mogelijke komst van azc's te

verklaren.

Echter moeten de principes en de praktische bezwaren niet als een compleet individueel afwegingsproces worden gezien, maar moeten die in fractie of partijverband gezien worden. Wat opviel bij de respondenten die stemden voor een azc, zij vaak verwezen naar de principes die hun landelijke politieke partij had. Acht van de negen respondenten die voor een azc stemde, zit in de gemeenteraad namens een landelijke politieke partij. De twee respondenten van de SP hadden dan ook sterke organisatorische en procedurele bezwaren over een azc in hun gemeente, maar stemden uiteindelijk voor vanwege de kernwaarden van hun partij. Ook respondenten van de ChristenUnie, CDA, D66 en SGP die voor een azc stemden wezen op de principes van hun landelijke partij die richting een voorstem leidde. Om het concreet te maken: slechte communicatie door de gemeente over een azc (procedureel bezwaar) en problemen rond gebouwen en aantallen (organisatorisch bezwaar) worden opgevangen door sterke principes (van de landelijke partij) over asielzoekerscentra. Bij respondenten van lokale partijen waren minder sterke principes over de opvang van asielzoekers aanwezig, omdat er veelal geen principes over asielopvang in hun partij aanwezig zijn. Waar de SP de kernwaarden solidariteit, humaniteit en menselijke waardigheid heeft en dat relevant is in de standpuntbepaling over een azc, hebben lokale partijen vaak veelal minder aanwezige principes en hebben zij veel meer oog voor wat de omwonenden of inwoners van de gemeente van het azc vinden. Een ander voorbeeld is een SGP-respondent die afvroeg of asielzoekers niet beter in de regio opgevangen konden worden, maar zijn stemgedrag liet baseren op het idee dat zijn gemeente zich niet aan de 'plicht' van opvang kon onttrekken, die hij baseerde op het christelijke gedachtegoed van zijn partij. Een andere verklaring hierbij is ook dat respondenten van lokale partijen aangaven dat in hun fractie zowel linkse als rechtse gemeenteraadsleden zitten, waarbij het lastiger is om tot relevante principes te komen over asielopvang.

Wat een aantal respondenten aangaven, is dat sociale-wenselijkheid ook een rol speelt bij het op tafel brengen van alle argumenten. In de angst om voor fascist uitgemaakt te worden, geeft een respondent aan dat gemeenteraadsleden niet durven om principieel heel erg tegen een azc te ageren. Een respondent die een probleem zag rondom het geweld van asielzoekers in azc's, bracht dat argument ook niet in (in de gemeenteraad) om niet mee te doen aan stemmingmakerij. Dit effect kan zowel leiden tot voorzichtigheid bij tegenstanders van azc's als tot het mogelijk gebruiken van gelegenheidsargumenten om tegen te zijn. Een aantal respondenten die voor een azc stemden, gaven ook aan dat zij vonden dat er gebruik werd gemaakt van gelegenheidsargumenten zoals een tegenstem te gooien op dat het proces slecht verlopen is. Ondanks dat de argumenten dan oneigenlijk gebruikt worden, blijft het stemgedrag qua voor of tegen dan in veel gevallen wel hetzelfde. Daarbij blijft de hardheid van het principe leidend om voor of tegen asielopvang te zijn, die door veel respondenten gekoppeld werden aan (landelijke) partijprincipes.

De tweede verklarende factor in het conceptueel model is de roloppvatting van de politicus, waarbij gevraagd werd wie en hoe respondenten wilden vertegenwoordigen. Er bleek een grote meerderheid die het algemeen belang wilde vertegenwoordigen en een kleine minderheid die een deelbelang wilde vertegenwoordigen. Er bleek ook een ruime meerderheid voor het gemachtigdemodel tegenover het lasthebbersmodel, waarbij drie respondenten van een lokale partij het lasthebbersmodel aanhingen. Hierbij was de roloppvatting voor één respondent een relevante reden om tot stemgedrag te komen, omdat die respondent (lasthebber en deelbelang) aangaf dat voor de afweging om voor of tegen te stemmen meegespeeld had dat de respondenten zich gebonden voelde aan het deelbelang dat tegen een azc was. Echter waren de preferenties over migratie voor de respondent een zwaarder wegende reden. Al met al verklaart de roloppvatting van

een politicus minder het stemgedrag van gemeenteraadsleden bij azc's dan de preferenties over migratie in dit onderzoek.

De voornaamste reden dat de impact van de rolopvatting van de politicus niet voornamelijk is in het stemgedrag, is de derde verklarende factor in het conceptueel model; de mate van het volgen van de fractielijn door een gemeenteraadslid. In veel gevallen is er niet sprake van een individuele afweging om voor of tegen een azc te stemmen, maar is het een collectief proces van de gehele gemeenteraadsfractie. Een aantal respondenten geeft aan dat er expliciet fractiediscipline is binnen hun gemeenteraadsfractie en is er bij diverse respondenten het besef dat zij namens de partij in de gemeenteraad zitten en niet namens henzelf. Zelfs bij de twee respondenten die hoofdelijk hebben gestemd over het azc-vraagstuk, bleek dat het een deels collectief besluit was waarbij ze als fractie niet principieel tegen een azc waren, waardoor ze door verdeeld te stemmen dat met één stem voor konden laten blijken. Ook het steunen van de portefeuillehouder speelt een rol bij dat het stemmen in de gemeenteraad geen individuele aangelegenheid is, maar dat het collectief gebeurt per fractie. De basis is in de gemeenteraad dat gemeenteraadsfracties als fractie stemmen en niet als onafhankelijk gemeenteraadslid. Zo blijkt dat wat in het theoretisch kader beschreven staat over de hoge mate waarin gemeenteraadsfracties gedisciplineerd stemmen, ook speelt in het uitgevoerde onderzoek waar veel respondenten een discipline voelen tot een collectief fractiestandpunt. Hiermee dempt het volgen van de fractielijn de individuele rolopvatting van een politicus. Een mooi voorbeeld is een respondent die aangaf het weleens met haar fractie oneens te zijn, maar haar eigen bezwaren altijd opzij zal zetten wanneer er gestemd wordt en dus totaal loyaal aan de fractie zal blijven.

De onafhankelijke variabele opleidingsniveau in het conceptueel model, die ook zeer uitgebreid in het theoretisch kader aan bod is gekomen en zowel invloed heeft in het conceptueel model op de rolopvatting van een politicus als op de preferenties over migratie, kwam ook aan bod bij de resultaten in dit onderzoek. Aan bod kwam dat bij de gemeenteraadsverkiezingen in 2014 waar onder andere de respondenten in dit onderzoek hun mandaat aan ontlenen, de hoogopgeleiden (WO-afgestudeerden) meer dan 20 procent vaker zijn gaan stemmen dan laagopgeleiden. Doordat laagopgeleiden minder zijn gaan stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen in 2014, zijn hun belangen niet in gelijke mate vertaald in de gemeenteraad. Hier komt bij dat opvattingen van kiezers over het onderwerp migratie met name bepaald worden op basis van opleidingsniveau zoals onder andere bleek in het Lokaal Kiezersonderzoek 2016. Hierbij zijn hoogopgeleiden meer voorstanders van azc's en middelbaar- en laagopgeleiden meer tegenstanders van azc's. Dat verband was sterker met opleiding dan met inkomen of leeftijd. Het mandaat waarop gemeenteraadsleden verkozen zijn is dus een mandaat van kiezers die relatief hoger opgeleid zijn dan de gehele bevolking en qua opvang van asielzoekers ook een stuk positiever denken dan de bevolking als geheel. Het mandaat waarop gemeenteraadsleden gekozen zijn is uiterst relevant voor stemgedrag omdat dat het bepaalt wie in de gemeenteraad terecht komt, waarbij het logisch is dat het meer door hoogopgeleiden gestuurde mandaat zal zorgen dat de stem van hoogopgeleiden in de azc-kwestie een grotere invloed zal hebben. Een aantal respondenten geeft ook zelf aan dat opleidingsniveau onder inwoners een relevante factor is in het voor of tegen een azc zijn. Kortom, de grote verschillen in mening tussen opleidingsniveaus over het onderwerp migratie en het verschil in opkomst bij gemeenteraadsverkiezingen wordt ook waargenomen in dit onderzoek.

Opleidingsniveau heeft dus ook in dit onderzoek invloed op hoe inwoners over asielzoekerscentra denken, maar een heel duidelijke link tussen opleidingsniveau van gemeenteraadsleden en hun eigen positie over azc is niet heel duidelijk te trekken. Want alhoewel de rolopvatting van de respondenten meer overeenkomt met hoe hoogopgeleiden de rolopvatting

willen zien van gemeenteraadsleden als gemachtigde, is dat in stemgedrag niet bepalend omdat zij dat stemgedrag veelal door de fractie laten bepalen. Kortom, het met de fractie collectief het standpunt bepalen dempt een persoonskenmerk als opleidingsniveau, omdat personen er dan minder toe doen en fractielijnen en partijprincipes belangrijker worden.

Twee respondenten gaven echter nog twee andere mechanismen die spelen rond het opleidingsniveau van gemeenteraadsleden. De eerste respondent omschreef dat in zijn gemeenteraad veel hoogopgeleiden zaten die in hoogopgeleide werkomgevingen zich begeven. Doordat zij daarin verkeren, hebben zij een heel ander beeld als ook een andere informatiepositie over het dossier azc. Die respondent omschrijft zijn gemeenteraad dan ook als een *bubble*. Het mechanisme hierbij is dat doordat zij in hoogopgeleide kringen zich begeven, zij van een select deel van de bevolking informatie krijgen waardoor hun stemgedrag met name gebaseerd zal worden op dat smaldeel. Het tweede mechanisme kwam van een andere respondent: hij noemde het voorbeeld dat PVV-sentimenten binnen de SGP minder naar buiten komen omdat de gestudeerde mensen daar die geluiden in toom houden. De suggestie wordt erbij gewekt dat hoogopgeleide raadsleden binnen een partij in een fractieberaad ervoor kunnen zorgen dat de thema's waar laagopgeleiden zich meer druk om maken niet naar boven komen, omdat het hen minder goed lukt om het fractiestandpunt te bepalen. Dit mechanisme is uiterst relevant, omdat juist als fracties gedisciplineerd stemmen, het belangrijk is te kijken wie in het fractieberaad invloedrijk is. Omdat fracties bijna altijd gedisciplineerd hetzelfde stemmen, is het extreem relevant te kijken of hoogopgeleide raadsleden meer invloed hebben op het fractiestandpunt. Wie domineren de fractievergaderingen? Hier is wel reden voor om meer onderzoek naar te doen, want Bovens en Wille stellen dat minder assertieve burgers het afleggen tegen bijvoorbeeld een assertieve advocaat, of überhaupt tegen een participatie-elite van goedgebekten in discussies. Zou dit ook niet voor gemeenteraadsleden kunnen gelden, waarbij de goedgebekte academici in de gemeenteraadsfractie het beraad domineren? Mijn belangrijkste aanbeveling is dan ook om hier meer onderzoek naar te doen, met name omdat het fractieberaad bepalend is voor het stemgedrag van de gemeenteraadsleden. Juist omdat partijen zo van belang zijn.

Er kwamen ook nog meer verklarende factoren naar voren die niet in het conceptueel model stonden. Daar was ook alle ruimte voor vanwege de vrijheid die respondenten hadden in hun antwoorden. Als eerste kwam naar boven dat voor stemgedrag relevant was of de gemeente al ervaring had met een azc. Acht respondenten begonnen over positieve ervaringen met een azc en twee respondenten deelde negatieve ervaringen met een azc. Het ervaring hebben met een azc bepaalt dus vaker stemgedrag positief dan negatief onder de respondenten. Een tweede verklarende factor van stemgedrag die respondenten aangaven was de invloed van incidenten, waarbij een aantal respondenten stelde dat gemeenteraadsfracties gezwicht zijn onder de druk van de commotie. Een aantal respondenten gaf ook aan bedreigd te zijn in de periode van besluitvorming. In meerdere gemeenten van respondenten hebben dan ook incidenten voorgedaan: varkenskoppen zijn opgehangen op de voorgenomen locatie van het azc en in een andere gemeente is een gemeenteraadsvergadering afgelast omdat burgers stapij maakten in de gemeenteraadszaal. Ook het NIMBY-effect had een klein effect op stemgedrag bij twee respondenten, waarbij zij deels hebben geluisterd naar de inwoners die het azc niet in hun 'achtertuin' wilden hebben. Kortom, zowel de ervaring met een azc als incidenten zijn factoren van belang geweest bij het verklaren van stemgedrag.

Afsluitend, in dit onderzoek worden zaken bevestigd over wat in de literatuur al stond over migratie en stemgedrag. Drie zaken worden bevestigd. Als eerste is onder kiezers een scheidslijn waar te nemen tussen hoe hoog- en laagopgeleiden over migratie denken. Dit stellen een aantal

respondenten maar wordt met name bevestigd door het Lokaal Kiezersonderzoek 2016 die aangeeft dat het de meest verklarende scheidslijn is. De tweede zaak die wordt bevestigd is dat hoog- en laagopgeleiden anders denken over de rolopvatting van gemeenteraadsleden en dat de huidige opvatting van gemeenteraadsleden meer neigt naar de voorkeur van hoogopgeleiden. De gemeenteraadsleden achten zich meer ongebonden dan de niet-hoogopgeleiden willen. Het derde wat wordt bevestigd, is dat de lokale discussie in de gemeenteraad een meer technisch-uitvoerend karakter heeft ten opzichte dan de Tweede Kamer. Het gaat naast over principes ook om praktische consequenties.

Iets wat het duidelijkste naar voren komt, is dat de meest verklarende factor voor stemgedrag bij de mogelijke komst van asielzoekerscentra de mate van het volgen van de fractielijn is. Dit omdat er een grote mate van fractiediscipline is bij dit onderwerp bij gemeenteraadsfracties en vanwege dat gemeenteraadsraadsleden van landelijke politieke partijen vaak hun standpunt over azc's koppelen aan de beginselen van hun partij. Zo wijst de individuele preferentie over migratie vaak ook naar de partijbeginselen en partijstandpunten. Daar achten ook deze respondenten zich in het geval van het azc zich redelijk gebonden aan. Om het inzichtelijk te maken: de SP heeft als basisprincipes humaniteit, menselijke waardigheid en solidariteit en dat zal ertoe leiden dat SP-gemeenteraadsleden voor een azc stemmen. Zij het omdat de gemeenteraadsleden het vaak eens zijn met de partij, zij het omdat zij loyaal aan de fractie of partij zijn.

Echter schuilt in de mate van het volgen van de fractielijn een gevaar voor een nog diepere diplomademocratie. In termen van het conceptueel model: mogelijk heeft opleidingsniveau ook invloed op de fractievolgzaamheid. In een diplomademocratie domineren hoogopgeleiden in hoge mate de politieke arena's. Op gemeentelijk niveau is dit nog het minste het geval, omdat 'slechts' tweederde hoogopgeleid is in de gemeenteraad. De gemeenteraad is doordat hoogopgeleiden vaker gaan stemmen, al meer verkozen op voorkeuren die hoogopgeleiden in de lokale politiek hebben. Wanneer echter in fractieberaad hoogopgeleiden ook nog een grotere invloed hebben op het fractiestandpunt dan hun minder hoogopgeleide collega's, dan zijn hoogopgeleiden dubbel zo invloedrijk in de politiek. Als het voorbeeld van een respondent waar is dat de PVV-sentimenten in toom worden gehouden in de gemeenteraadsfractie van de SGP door gestudeerde mensen, dan hebben die gestudeerde mensen blijkbaar veel invloed in de gemeenteraadsfractie.

Kortom, mogelijk legt in de gemeenteraadsfractie een minder assertieve systeembeheerder het af tegen de assertieve advocaat als het gaat om het standpunt bepalen over een azc. Juist op een onderwerp als migratie waarin opleidingsniveau zo relevant is, zou de dominantie van hoogopgeleide gemeenteraadsleden in fractievergaderingen tot een diepere diplomademocratie kunnen leiden waarbij zij hun niet-hoogopgeleide fractiegenoten ondersneeuwen.

Bibliografie

- Beer, P. de, Pinxteren (2016). *Meritocratie: Op weg naar een nieuwe klassensamenleving?* University Press: Amsterdam.
- Boogers, M. (2014). *Rekrutering en selectie op lokaal niveau*. In *Politieke partijen: overbodig of nodig?*, p. 63-68. Raad voor het openbaar bestuur.
- Boogers, M., Ostaaijen, J. (2011). *Lokale kiezers, lokale keuzes?* Onderzoek naar de achtergronden en de betekenis van het stemgedrag bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2010. In: *Bestuurswetenschappen*, 65 (6), p. 17-39
- Bovens, M., Dekker, P., Tiemeijer, W. (2014). *Sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland: de stand van zaken*. In *Gescheiden werelden? Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland*, p. 9-29. In opdracht van het Sociaal en Cultureel Planbureau en de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. Den Haag.
- Bovens, M., Wille, A. (2011). *Diplomademocratie. Over de spanning tussen meritocratie en democratie*. Bert Bakker
- Bovens, M. Wille. A. (2017). *Diplomademocracy. The Rise of Political Meritocracy*. University Press: Oxford.
- Bovens, M., Wille, A (2016). *De meritocratisering van de politieke elite*. In *Meritocratie: op weg naar een nieuwe klassensamenleving?*, p. 165-197, University Press: Amsterdam.
- CBS. (2017). *Onderwijsniveau*. Geraadpleegd op 11 oktober 2017, <https://www.cbs.nl/nl-nl/artikelen/nieuws/2013/40/onderwijsniveau-bevolking-gestegen/onderwijsniveau>
- Compendium voor de Leefomgeving (2016). *Hoogopgeleiden, 2016*. Geraadpleegd op 30 maart 2018, <http://www.clo.nl/indicatoren/nl2100-opleidingsniveau-bevolking>
- Denters, B. (2012). *A dirty job that needs to be done! De rol van het raadslid in de ogen van Nederlandse burgers*. *Bestuurswetenschappen*, 66 (3), p. 14-34
- Hakhverdian, A., Schakel, W. (2017). *Nepparlement? Een pleidooi voor politiek hokjesdenken*. University Press: Amsterdam
- Kiesraad (2017). *Verkiezingsuitslagen Gemeenteraad 2014- Nederland*. Geraadpleegd op 10 oktober 2017, <http://www.verkiezingsuitslagen.nl/Na1918/Verkiezingsuitslagen.aspx?VerkiezingsTypeId=3>
- Kolk, H van der. (2016). *Politieke opvattingen*. In *Lokaal Kiezersonderzoek 2016, Democratie dichterbij*, Stichting Kiezersonderzoek Nederland. In opdracht van Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, p. 46-51
- Koster, W. de., Waal, J. van der. (2014). *Botsende opvattingen over etnische diversiteit en sociale orde: Hoe zijn verschillen tussen lager- en hogeropgeleiden te verklaren?* In *Gescheiden werelden? Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland*, p.165-190. In opdracht

van het Sociaal en Cultureel Planbureau en de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. Den Haag.

Knottnerus, A., Putters, K. (2014). *Voorwoord*. In *Gescheiden werelden? Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland*, p.7. In opdracht van het Sociaal en Cultureel Planbureau en de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. Den Haag.

Leeper, T. J., Slothuis, R. (2013). Political parties, motivated reasoning, and public opinion information. Geraadpleegd op 16 april 2018, http://eprints.lse.ac.uk/64671/1/Leeper_Political%20parties_2016.pdf

Maesschalck, F. de. (2009). *Het belang van de buurt: de woonplaats van de gemeenteraadsleden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*. Brussels Studies, 2009 (27).

Ridder, J. den., Dekker, P. (2016). *Politieke Participatie*. In *Lokaal Kiezersonderzoek 2016, Democratie dichterbij*, Stichting Kiezersonderzoek Nederland. In opdracht van Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, p. 30-38

Ridder, J. den., Glas, I., Dekker, P. (2014). *Een globaliseringsscheidslijn?* In *Gescheiden werelden? Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland*, p. 131-164. In opdracht van het Sociaal en Cultureel Planbureau en de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. Den Haag.

Rood, J., Van der Bij, H., Luining, M. (2016). *De oorzaken van de Europese migratiecrisis*. Clingendael. Geraadpleegd op 5 september 2017, <https://www.clingendael.nl/publicatie/de-oorzaken-van-de-europese-migratiecrisis>

Staatscommissie parlementair stelsel, o.l.v. Remkes, J. (2017, oktober). *Probleemverkenning*. Den Haag.

Steenvoorden, E., Waal, J. van der. (2016). *Stemgedrag bij gemeenteraadsverkiezingen*. In *Lokaal Kiezersonderzoek 2016, Democratie dichterbij*, Stichting Kiezersonderzoek Nederland. In opdracht van Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, p. 56-63

Stichting Kiezers Onderzoek Nederland (SKON) (2016). *Democratie dichterbij: Lokaal Kiezersonderzoek 2016*. In opdracht van Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Stikvoort, S. (2018). *De achttien getranscribeerde en gecodeerde interviews met respondenten*. De achttien getranscribeerde interviews zijn gedeeld met scriptiebegeleider dr. A.C. Wille.

Vonno, C. van., Andeweg, R. (2014). *Fractiediscipline: van de bok dromen?* In *Politieke partijen: overbodig of nodig?*, p. 111-124. Raad voor het openbaar bestuur.

Waal, J. van der., Steenvoorden, E. (2016). *Wat zijn de belangrijkste problemen in de gemeente?* In *Lokaal Kiezersonderzoek 2016, Democratie dichterbij*, Stichting Kiezersonderzoek Nederland. In opdracht van Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, p. 40-45

Media

- Bussemaker, J. (2017, 9 oktober). *Toespraak op de Avond van Wetenschap en Maatschappij*. Geraadpleegd op 24 oktober 2017, <https://www.rijksoverheid.nl/regering/bewindspersonen/jet-bussemaker/documenten/toespraken/2017/10/09/kwetsbaar-nieuwsgierig-moedig>
- COA (2017). Zoek locaties, coa. Geraadpleegd op 5 september 2017, <https://www.coa.nl/nl/zoek-locatie>
- CBS. (2016, 27 januari). *In 2015 twee keer zo veel asielzoekers en nareizigers als in 2014*. Geraadpleegd op 27 augustus 2017, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/04/in-2015-twee-keer-zo-veel-asielzoekers-en-nareizigers-als-in-2014>
- Financieele Dagblad (2015, 12 februari). *Stimuleringsfonds luidt noodklok over staat lokale journalistiek*. Geraadpleegd op 4 november 2017, <https://fd.nl/economie-politiek/1092548/stimuleringsfonds-luidt-noodklok-over-staat-lokale-journalistiek>
- Nieuwsuur (2017, 20 februari). *Feiten en cijfers over immigratie in Nederland*. Geraadpleegd op 5 september 2017, <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2159181-feiten-en-cijfers-over-immigratie-in-nederland.html>
- NOS. (2015, 16 augustus). *Meeste gemeenten willen asielopvang overwegen*. Geraadpleegd op 5 september 2017, <https://nos.nl/artikel/2057984-meeste-gemeenten-willen-asielopvang-overwegen.html>
- NOS. (2015, 27 november). *Akkoord: huisvesting voor 24.000 vluchtelingen*. Geraadpleegd op 5 september 2017, <https://nos.nl/artikel/2071652-akkoord-huisvesting-voor-24-000-vluchtelingen.html>
- NOS. (2015, 17 september). *Wilders: Tweede Kamer is een nepparlement*. Geraadpleegd op 23 augustus 2017, <https://nos.nl/artikel/2058288-wilders-tweede-kamer-is-een-nepparlement.html>
- NRC (2016, 2 februari). *De draad kwijt in het asieldebat? Dit zijn de feiten*. Geraadpleegd op 5 september 2017, <https://www.nrc.nl/nieuws/2016/02/02/dit-zijn-de-feiten-over-asielzoekers-in-nederland-a1405200#vraag18>
- Volkskrant (2015, 29 augustus). *Man die probleem migranten moet oplossen*. Interview met Klaas Dijkhoff, staatssecretaris van Asielzaken. Geraadpleegd op 16 april 2018, <https://www.volkskrant.nl/binnenland/man-die-probleem-migranten-moet-oplossen~a4131376/>
- RTV Vlissingen (2016, 13 april). *Politiek Nu- Aflevering 3 Pim Kraan (POV)*. Geraadpleegd op 1 mei 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=ZIJJemknwu4>

Bijlage 1: het interviewscript voor gemeenteraadsleden

Het nagaan van de volgende informatie over het geïnterviewde gemeenteraadslid.

- Naam respondent
- Leeftijd respondent
- Gemeenteraadsfractie respondent (t.t.v. de migrantencrisis)
- Of de gemeenteraadsfractie van de respondent een oppositie- of coalitiefractie was (t.t.v. de beslissing over de mogelijke opvanglocatie)
- Hoelang de respondent al in de gemeenteraad zit
- Wat de respondent in het dagelijks leven voor betaalde werkzaamheden verricht
- Wat het hoogst behaalde diploma van de respondent is

Mijn hoofdvraag is: *Wat bepaalde voor u het stemgedrag als gemeenteraadslid tijdens de migrantencrisis over een mogelijke opvanglocatie?*

Interviewvragen:

Deelvraag 1: Hoe begon de migrantencrisis te spelen in uw gemeente?

- Eind 2014 en 2015 nam het aantal mensen dat asiel zocht in Europa, fors toe. Hoe begon dit een rol te spelen binnen uw gemeente en gemeenteraad?
- Hoe verliep het proces dat het College van B&W met een voorstel kwam voor mogelijke asielopvang?

Deelvraag 2: Wat heeft u gestemd tijdens de stemming over mogelijke asielopvang in uw gemeente?

- Mogelijk hierna de hoofdvraag stellen. Wat bepaalde voor u het stemgedrag als gemeenteraadslid tijdens de migrantencrisis over een mogelijke opvanglocatie?
- Waarom heeft u dat gestemd? Wat heeft u doen besluiten voor of tegen asielopvang te stemmen?
- Hoe kijkt u in het algemeen aan tegen de asielstroom in 2014 en 2015?
- Hoe kijkt/keek u aan tegen opvang van asielzoekers binnen uw gemeente?
- Heeft u er de hele tijd naar het besluit toe hetzelfde over gedacht, of getwijfeld?
- Hoe verliep de discussie binnen uw gemeenteraadsfractie over mogelijke asielopvang?
- Heeft u gehele gemeenteraadsfractie hetzelfde gestemd?

-Deelvraag 3: Hoe verliep het contact/communiceerde u met uw achterban en inwoners?

- In de grondwet staat dat gemeenteraadsleden de inwoners van hun gemeente vertegenwoordigen. Wat betekent dat voor u?
- Wie probeert u te vertegenwoordigen in de gemeenteraad?
- Ziet u uzelf als gemeenteraadslid meer als een zaakwaarnemer van uw kiezers of meer als een gemachtigde door uw kiezers?
- In welke mate was er druk om binnen de gemeenteraadsfractie hetzelfde te stemmen? Waar kwam die druk vandaan?

Laatste vraag: zijn er nog punten die niet in de vragen naar voren gekomen zijn, maar wel graag wil delen over uw stemgedrag binnen de gemeenteraad over mogelijke asielopvang?

De structuur van de interviews is gebaseerd op de stappen beschreven door Emans (1990) op pagina 102. Het gaat hierbij om de volgende vijf elementen:

– Instructies introductie/voorstellen;

- Voorstellen
- Doel van het interview kort toelichten: voor mijn masterscriptie van de Master Management in de Publieke Sector verricht ik onderzoek naar hoe gemeenteraden besluiten namen over mogelijke asielopvang binnen de migrantencrisis, die als 'crisis' werd bestempeld toen het aantal asielzoekers eind 2014 en 2015 fors toenam. Dit onderzoek richt zich op het gemeentelijke niveau van besluitvorming, waarbij vier gemeenteraden worden onderzocht die destijds een debat hadden over mogelijke opvanglocatie. Omdat u gemeenteraadslid bent in één van de vier te onderzoeken gemeenten, bent u uitgekozen voor dit interview. Met de interviews, documenten van de gemeente en wetenschappelijke literatuur schrijf ik mijn masterscriptie. Uw antwoorden zullen vertrouwelijk behandeld worden. Als u het goed vindt neem ik dit interview ook op met een taperecorder, omdat dit interview ook letterlijk uitgewerkt zal worden. Het interview zal ongeveer 45 minuten duren. Na het onderzoek zal ik de geluidsopnames verwijderen. Tijdens het schrijven van mijn masterscriptie hebben alleen de scriptiebegeleider en ik toegang tot de geluidsopnames. Vervolgens, en dit verschilt per gemeente, aan de geïnterviewde melden over welke beslissing van de gemeenteraad dit interview specifiek gaat.
- Ik heb drie hoofdonderwerpen en zal de bijbehorende vragen één voor één afgaan. Als u tussendoor vragen heeft of wilt stoppen met het interview, kunt u dit aangeven. Heeft u op dit moment nog vragen?

– Instructies noteren:

- Ik zal gebruik maken van een geluidsopname, indien u daar akkoord mee gaat, hoef ik weinig op te schrijven. Hierdoor kan ik mijzelf zoveel mogelijk richten op het inspelen op de antwoorden, om op een goede manier door te kunnen vragen.

– Interviewvragen:

- Ik wil gebruik maken van een semigestructureerd schema. De formulering van de vragen en de volgorde staan op dit moment wel op papier, maar indien de antwoorden nog vragen oproepen of niet volledig zijn, kan ik hierop inspelen door door te vragen of door extra vragen te stellen.
- De meeste vragen zijn open vragen. We maken vooral gebruik van open vragen. Indien de geïnterviewde de vraag niet goed heeft begrepen, herhaal of verduidelijk ik de vraag.
- Bij onduidelijke of vage antwoorden zal ik naar concrete voorbeelden vragen.
- Doordat er geen proefinterviews gehouden worden is het nodig om enkele preventieve maatregelen te treffen mochten er te veel vragen zijn in de gegeven tijd. De tijd die besteed wordt aan iedere deelvraag en de bijbehorende subvragen wordt van tevoren vastgesteld. Dit doe ik in percentages, omdat er een variatie is in de tijd die we krijgen met de geïnterviewden. Iedere deelvraag krijgt een derde van de tijd. Wanneer de tijd verstreken is en niet alle subvragen zijn beantwoord, moet worden doorgedaan naar de volgende deelvraag.

– Instructies doorvragen:

- Bij een lang antwoord vat ik het antwoord van de respondent kort samen.

- Zowel ongericht expliciet doorvragen (bijvoorbeeld door te vragen: kunt u daar wat verder op ingaan?) als gericht expliciet doorvragen (bijvoorbeeld door te vragen: hoe kwam dat? Wanneer was dat? Waarom denkt u dat?, komt aan bod.
- Eerst wordt (telkens) de deelvraag gesteld, waarna op basis van het antwoord steeds gekeken wordt welke subvragen nog gesteld moeten worden om alle relevante informatie te krijgen.

– Instructies afsluiting:

- Heeft u nog opmerkingen of vragen?
- Afspreken of geïnterviewde de interview uitwerking nog te zien krijgt/goedkeuring moet geven.
- Afspraken over rapportage
- Bedanken van geïnterviewde

Literatuurlijst

Emans, B. (1990). *Interviewen. Theorie, techniek en training*. Groningen: Wolters-Noordhoff.